

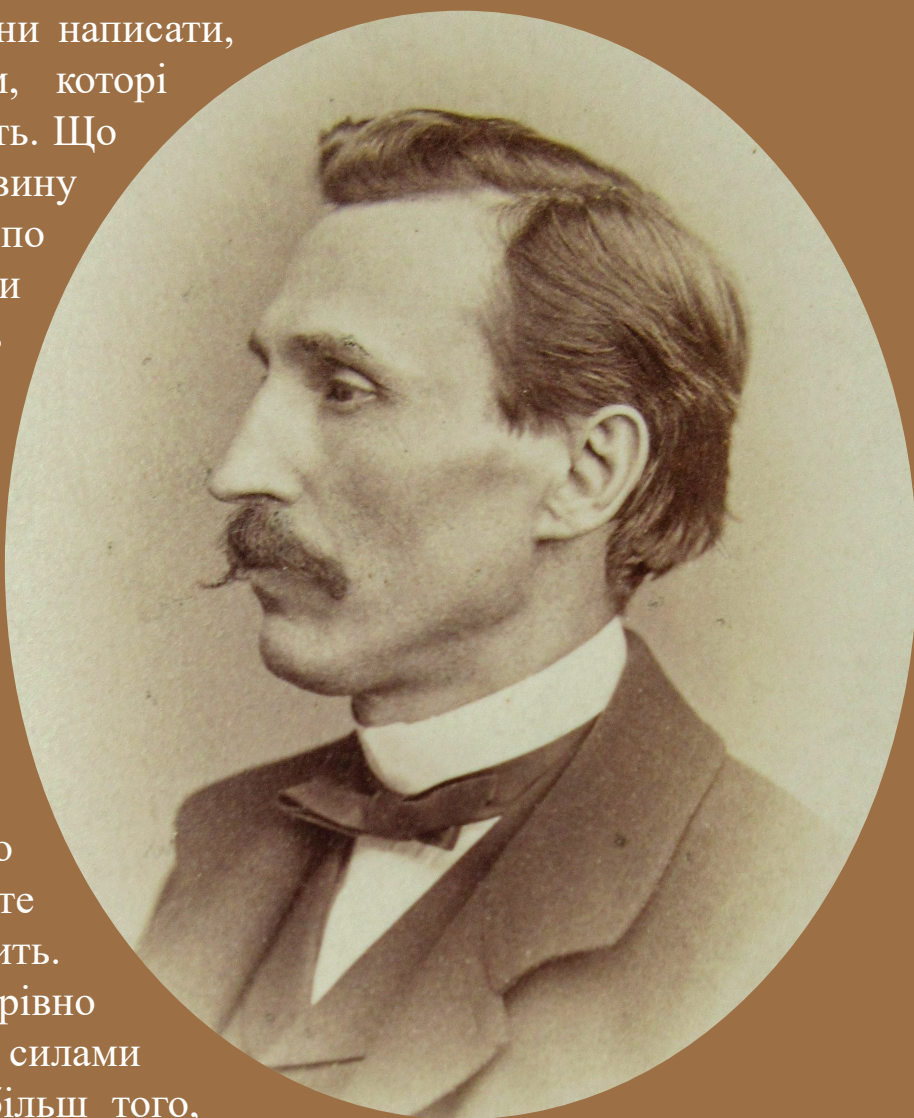
Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці

БЮЛЕТЕНЬ

Число 48 (64) 2019

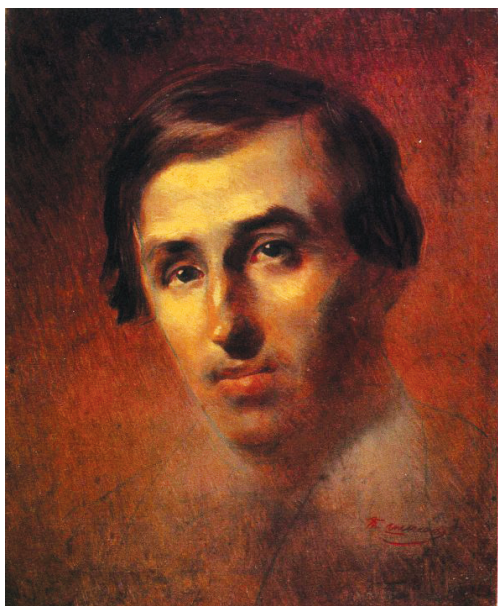
До 200-річчя Пантелеймона Куліша

Піднявшись Історію України написати, мушу я догодити землякам, которі Україну своєю кохають і шанують. Що ж, як не ту вони в мене старовину побачать, котору звикли собі по книжках виображати? Звикли в нас на історію України крізь наше козацтво споглядати і круг козацтва все рідне дієписання обертати. Тим часом саме козацтво було тільки буйним цвітом, а іноді й колючим бодяком серед нашого дикого степу. Росло в нас дечого багато й опріч козаччини, і все те, що росло, цвіло, умирало і наново в іншому виді родилося, все те історію нашої України становить. Тим-то усяку силу мушу я зарівно вважати, котра тут з іншими силами боролася, а пильнувати найбільш того, що в давні часи для часів дальших учинилося, та й до нас попереходило. Не скрізь козаччину треба нам на давнину дивитися, а з давнини на ближчі до нас віки, а в них і на козацтво споглядати.

П. О. Куліш

Історія України од найдавніших часів

Тарас Шевченко. Портрет Пантелеймона Куліша. "Підмальовок" – так назвав роботу мистецтвознавець Василь Горленко – створено у період між їхнім знайомством 1844 року та арештом обох 1847-го. Незавершений малюнок був серед речей, які поліція виявила у Шевченка. Отримав його назад через 12 років, після повернення із заслання. По смерті художника портрет викупив фольклорист Опанас Маркевич. Пізніше він опинився у власності Олександри Білозерської-Куліш, дружини Куліша. 1887-го роботу придбав меценат Василь Тарновський.

З колекції Національного музею Тараса Шевченка

Пантелеймон Куліш з дружиною Олександрою
(Ганна Барвінок)
Світлина Петра Кампіоні (1877. Москва)

Олександра, уроджена Білозерська,
дружина Пантелеймона Куліша.

"Гарна і розумна дуже в мене жінка, – писав він славісту Осипу Бодянському 29 січня 1847 року – через п'ять днів після весілля. – Знає добре нашу історію, а пісні так співає, що аж серце радується"

З колекції Національного музею Тараса Шевченка

Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці

БЮЛЕТЕНЬ

Число 48 (64) 2019

Члени редакційної колегії

Григорій Грабович (*голова*),
Галина Гринь, Василь Лопух, Василь Махно,
Анна Процик, Віталій Чернецький.

Усі права застережено. Відповідальність за достовірність поданої інформації, цитат, транслітерації власних і загальних назв несуть автори дописів. У передруках посилання на "Бюлетень" обов'язкове.

© Shevchenko Scientific Society, Inc.

На першій сторінці обкладинки:

Пантелеймон Куліш.
Варшава, Друга половина 1860-х.

На четвертій сторінці обкладинки:

Пантелеймон Куліш.
Світлина С. Левицького. 1861 р.

Shevchenko Scientific Society
63 Fourth Avenue
New York, NY 10003-5200

Phone: (212) 254-5130
e-mails: info@shevchenko.org

З М І С Т

<i>Григорій Грабович.</i> Наближаючись до Куліша.....	2
<i>Олесь Федорук.</i> Кулішезнавство сьогодні: стан, проблеми і перспектива	4
<i>Василь Івашків.</i> Фольклор у науковому та письменницькому дискурсі Пантелеймона Куліша	8
<i>Галина Івашків.</i> Зображення Пантелеймона Куліша в кераміці	14
Нові члени	18
Доповіді, виголошені в НТШ-А	19
Нові видання, спонсоровані НТШ-А	23
Нові видання членів НТШ-А	24
Професійна діяльність членів НТШ-А: публікації, доповіді та конференції	25
Наші втрати	27
Нагороди та відзнаки	28

Ескіз ілюстрації, намальований Кулішем, до його ж роману «Чорна рада». 1855-1856 р.

Чернігівський обласний історичний музей
імені Василя Тарновського.

Григорій Грабович

НАБЛИЖАЮЧИСЬ ДО КУЛІША

Пантелеймон Куліш є центральною, ключовою постаттю в становленні модерної української літератури і культури і водночас - рушієм і засновником новітньої української інтелектуальної, критичної думки та тих вимірів національної свідомості, які на ній будуються. Відчуття його центральності існувало ще на ранньому етапі Кулішевого життя; це усвідомлювали як його друзі - творці українського руху, починаючи від Тараса Шевченка, так і численні друзі і недрузи з російського імперського світу і з-посеред інших сусідніх народів. Наприкінці Кулішевого життя, в останні десятиріччя XIX століття, усвідомлення виїмкової ролі письменника і науковця нібито стало вже загальним топосом в колах свідомого українства. Але тільки нібито, бо навіть у цьому середовищі не було воно повне й цілісне. Процес становлення українського культурного та політичного життя був настільки важким і складним, а Кулішева постать — настільки яскравою, драматичною та вольовою, що його інтеграція — цілісна, не вибіркова — у загальний канон національної пам'яті відбувалася довго та з великими переboями, що віддзеркалювали конфлікти й тріщини в самому новітньому українстві. Замість дослідження і вивчення вдавалися до осудження і полеміки, в найкращому випадку — вибіркового бачення, а найчастіше замовчування. Так на початку XX сторіччя навіть такі метри історичної науки та культурно-політичної думки, як Михайло Грушевський та Сергій Єфремов, не були ще в змозі сприймати Куліша беззастережно й цілісно. Про популярніші спроби осмислення Куліша — із типовим використанням криптонародницьких топосів-ярликів

«гарячого» чи «провіяного», парадигми такого чи іншого «зрадництва» годі казати. Хоч говорити варто: рецепція Куліша, якою вона б не була — негативною і популістською (що передбачав і свідомо провокував сам письменник), — є частиною історії української культури.

Своєрідним «об'єктивним корелятом» тих труднощів, що їх українська думка мала із засвоєнням Кулішевої спадщини, були періодичні (переважно незавершені) спроби видати зібрання його творів. На перешкоді до їх здійснення ставали не лише іманентні складності, багатогранність та поліфонічність Кулішевого доробку, а й пертурбації історії, що переривали процес необхідного інтелектуального зосередження і осмислення письменницької спадщини. Найуспішнішим було раннє львівське видання «Руської письменности», яке у 1910-ті роки представило українськомовні твори Куліша в шести томах. Із запланованого 20-томного видання за редакції Івана Каманіна у 1900-1910-ті роки вийшло лише п'ять томів.

Знаменним є те, що на наступному етапі, під час загального культуротворчого підйому 1920-х років, саме постать і творчість Куліша привертала чи не найбільшу увагу чільних представників того, потім розстріляного, відродження: інтуїтивно і програмово вони відчували, що власне Куліш є центральною проблемою у становленні української ідентичності, у національному русі XIX сторіччя і що власне ця проблемність робить його і цей рух такими цікавими. Словами Миколи Хвильового: «Що ж до науки, до політики й культури в широкому розумінні слова, то

тут більшого за Куліша я не бачу. Здається, тільки він один маячить світлою плямою з темного минулого. Тільки його можна вважати за справжнього європейця, за ту людину, яка наблизилась до типу західного інтелігента [...]».

Проте, із запланованого ВУАН багатотомного видання творів Куліша на початку 30-х років появилось тільки декілька томів. Перервала його, як і багато інших починів модерної української нації та культури, довга ніч сталінізму і дозрілого советизму. Куліша, як і чимало інших письменників і явищ з української історії, було попросту викреслено із загального канону культури. Одну з центральних постатей української культури відсунули на маргінес.

Не подолали ці браки і зусилля еміграції, хоч вийшли там Кулішеві «Вибрані листи, українською мовою писані» (у виданні УВАН) і одна науково-популярна англомовна біографія. Задум нового видання Кулішевої спадщини, що його з подачі автора цих рядків обговорювали в Гарвардському університеті в середині 1980-х років, залишився нездійсненим. Скрізь на перешкоді стояли масштабні проблеми важкої, багатопланової джерелознавчої праці та різнобічно обдарованих наукових кадрів. І, ясна річ, волі і наукової візії.

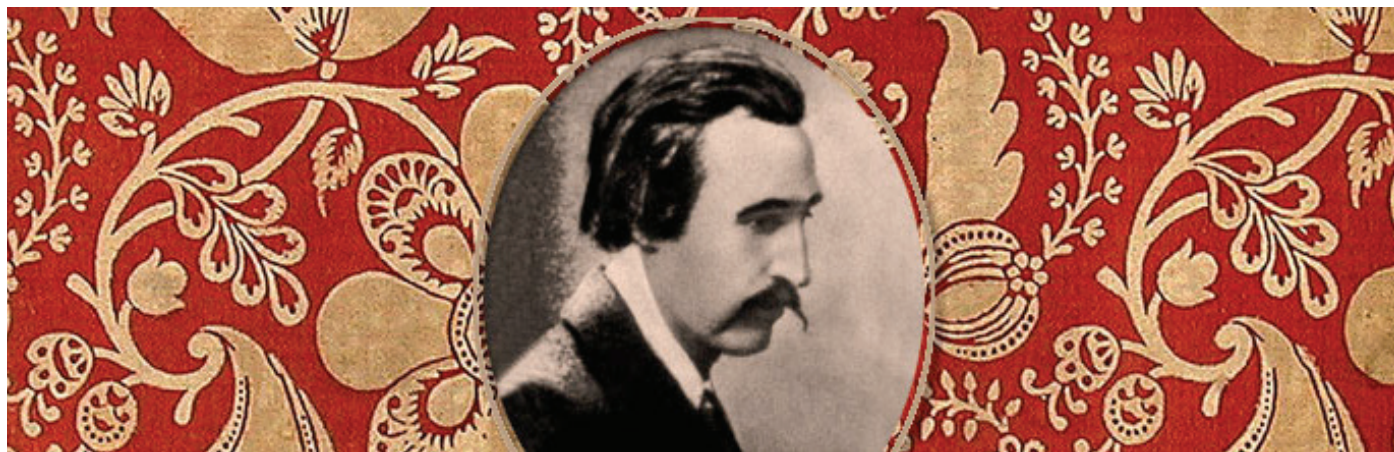
В Україні процес подолання советського табування Куліша розпочався під час «відлиги» кінця 1960-х років і продовжився вже в роки перебудови і незалежності (двотомники видавництва «Дніпро» та «Наукова думка»). Не було зреалізовано плани 10-томного популярного видання, роботу над яким розпочали на початку 1990-х років працівники академічного Інституту літератури. Але те, що було так потрібно і необхідно, — повне, на

академічному рівні коментоване видання Кулішевого доробку — насправді і не планувалося. В тому була своя закономірність - об'єктивна неспроможність незреформованого літературознавчого істеблішменту, передусім брак волі і візії. Бо Куліш — це і є згущення джерелознавчих, історіографічних і понятєвих проблем новітньої україністики — і шаблони та навики соцреалістичного канону не стануть тут у пригоді.

Беручи на себе виклик видати повного Куліша, Інститут Критики усвідомлює вагу та відповідальність цього заходу. Видання розраховане на довшу мету — волюнтаристськими закликами і темпами його не здійснити. Але мірою довго-планового завершення воно має бути якомога повнішим, підготованим на належному текстологічному рівні і професійно прокоментованим. Тим-то оголошення цього видання починається не від проголошення плану, а від першого тому, що містить листи 1841-1850 років. Подальші томи, в кількох серіях (художні твори, переклади, наукові та публіцистичні праці, листи тощо) появлятимуться мірою їх опрацювання.

Інститут Критики і редакційна колегія Повного зібрання творів Пантелеймона Куліша глибоко вдячна Українському науковому інституту Гарвардського університету за фінансову підтримку цього і декількох наступних томів, праця над якими триває. Проте масштабність цього проекту вимагатиме поважної дальшої підтримки від української громадськості, на що ми щиро надіємося.

Пантелеймон Куліш: Повне Зібрання Творів,
Проспект /Критика, Київ, 2005.

Олесь Федорук

КУЛІШЕЗНАВСТВО СЬОГОДНІ: стан, проблеми і перспектива

В українській науці загальноновизнаним є той факт, що кулішезнавство утвердилося як окрема галузь гуманітаристики й існує поряд із такими традиційними напрямками, як шевченкознавство, франкознавство, лесеознавство і грушевськознавство¹. Ці терміни охоплюють цілі комплекси гуманітарних дисциплін і засадничо є міждисциплінарними, коли поряд із суто літературознавчими чи історичними, беруться до уваги й ділянки фольклористична, мовознавча, філософська і т. д., відповідно до того, як постать себе проявила. Щодо Куліша – тут справді велике поле для якнайширших студій, що передбачає універсальність, сказати б синкретизм багатьох наук при дослідженні його феномена. Письменник і перекладач, літературний критик і публіцист, історик і археограф, народознавець і фольклорист, редактор і видавець, мовознавець, художник-аматор, громадський діяч – це різні грані творчої особистості Куліша, які повсякчас привертають увагу дослідників. Його також вивчають під оглядом історії педагогічної, філософської, суспільно-політичної думки, інтелектуальних ідей загалом.

Коли говорити про кулішезнавство, природно, належить сказати про стратегічні завдання новітніх студій над Кулішем, окреслити напрямки, порушити проблеми і підбити певні підсумки. Цей стислий – з огляду на формат видання – нарис і присвячений цьому.

Перша й дещо парадоксальна проблема: кожний, хто береться студіювати життя і творчість Куліша, стикається з величезною кількістю різномірної інформації про нього, яка здебільшого не зібрана, значною мірою неопублікована і не впорядкована у довідкових виданнях. Навіть бібліографія праць Куліша сьогодні є неповною і залишається на рівні фахового опрацювання 1920-х років, коли її підготували Євген Кирилюк² та Ісаак Ямпольський³ (Кулішеву бібліографію і літературу про нього за 1989–2002 роки зібрав автор цих рядків⁴). Сам Куліш залишив

по собі величезну творчу спадщину, приблизно чверть якої – листування (із того, що збереглося донині). Це праці з різних ділянок, частину з яких він видрукував за життя, інша частина з'явилася по смерті, ще інша залишається невидана досі. Увесь цей розмаїтий матеріал треба мати на увазі, приступаючи до розв'язання навіть локальних завдань. До того ж заявлена міждисциплінарність спонукає кулішезнавця заходити на «чуже» гуманітарне поле, так що, скажімо, філолог має студіювати праці історика, історик –

Пантелеймон Куліш. Автопортрет (1845 р.)

праці фольклориста, а фольклорист – мовознавця. У цьому не тільки складність, а й привабливість роботи кулішезнавця, бо він має змогу отримувати знання й збагачуватися методами, виробленими на сусідніх наукових майданчиках.

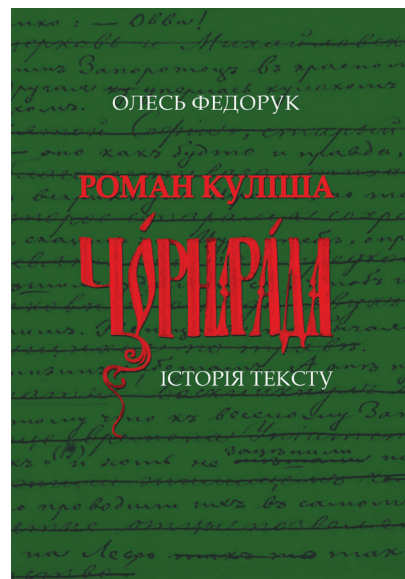
Наявність великого масиву ще неопублікованих текстів Куліша – це, на моє переконання, одна з головних перепон у розвитку кулішезнавства сьогодні. Чи можна повноцінно студіювати Куліша,

коли неопублікованим залишається четверта частина його листування і навіть центральні твори? У цьому плані найпоказовішим є приклад з виданням його головної історичної праці – тритомної «История воссоединения Руси», яку Михайло Грушевський вважав найкращою історією раннього періоду козацтва. Наприкінці життя Куліш істотно переробив цю історію, розширивши її до семи томів, проте не видав, і вона досі зберігається в архіві⁵. Якщо головну працю ненадруковано, то цілком очевидно, що писати про історичні погляди Куліша є доволі ризиковано. Інший різкий приклад – це славнозвісна Кулішева Біблія, текст якої в публікації 1903 року (здійсненої за участі Івана Пулюя та Івана Нечуя-Левицького) був значно змінений супроти автографів, а до того ж він явився неповний, позаяк велика частина – передовсім «Устихотворена Біблія» – до видання не увійшла й залишається ненадрукованою досі. І ще один показовий приклад – із царини Кулішевого листування. Листи Михайла Драгоманова до Куліша, які збереглися у великій кількості, теж неопубліковані. Листи дуже цікаві й інформативно насичені, які є першорядним джерелом для вивчення інтелектуальної біографії обох кореспондентів, а разом і «біографії» тої доби.

Але й з опублікованою Кулішевою спадщиною далеко не все гаразд – нині вона розпорошена в різноманітних виданнях, не раз раритетних. Найповніші зібрання його творів з'явилися понад сто років тому, у 1908–1910 рр., одночасно у Львові (шість томів) і Києві (п'ять томів, не завершено) під редакціями Юліана Романчука та Івана Каманіна відповідно. Два двотомники, що їх випустили великими накладками видавництва «Дніпро» (1989) і «Наукова думка» (1994), а упорядкували Микола Гончарук, Василь Івашків та Євген Нахлік, ще продовжують виконувати свою інформативну роль, хоча вже давно на часі нові повніші критичні видання.

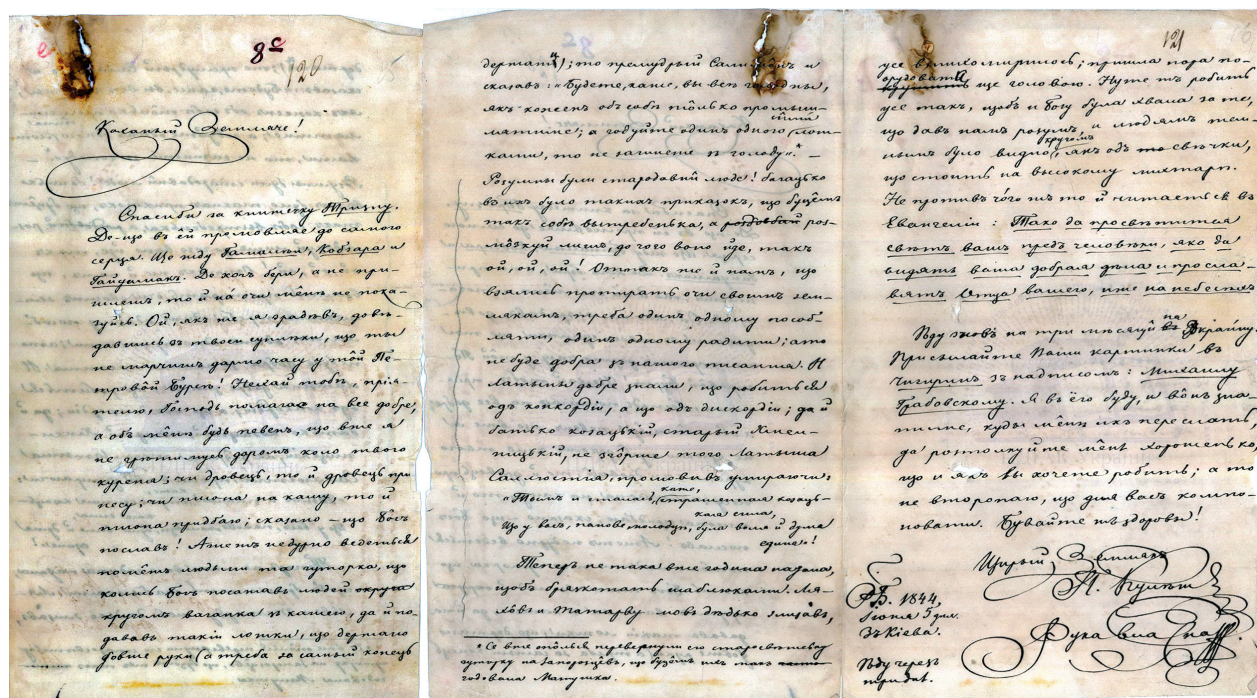
У порівнянні з цими та іншими публікаціями значним поступом був започаткований видавництвом Критика проєкт Повного зібрання творів Куліша, який заповідався у 35-ти томах, а нині розширився до 40-ка. Проєкт підтримує НТШ-А із залученням працівників Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України та його Центру дослідження життя і творчості П. Куліша. Академічний формат видання передбачає всебічне вивчення джерел і публікацію усіх без винятку творів і листів Куліша з урахуванням усіх авторських текстів, зокрема чорнових, а та-

кож поглибленого коментаря. Тепер вийшло чотири томи – два листів (2005, 2009), «Записки о Южной Руси» у двох книгах (2015), перший том перекладів з Шекспіра (2019) і готується ще з десятків різних томів⁶. Що йдеться не про звичайну едіцію творів, а про видання наукове, яке потребує попереднього і докладного текстологічного обстеження пам'яток, свідчить моя праця над романом «Чорна рада». Щоб підготувати його до друку (над чим я тепер працюю), – а це українська і російська версії з усіма редакціями й варіантами, – довелося дослідити повну історію створення цього знакового для української літератури роману, наслідком чого стала моя книга про історію тексту (textual history)⁷. У перебігу праці, зокрема, постало питання, якою мірою тексти «Чорної ради» у сучасних виданнях є адекватними. На жаль, відповідь була негативною: усі видання, здійснені після 1969 року (коли з'явився друком у «Вибраних творах», що його випустило видавництво «Дніпро»), містять численні похибки, які викривлюють авторський текст.

Обкладинка книги Олесь Федорука
"Роман Куліша «Чорна рада» Історія тексту"
(Київ: Критика, 2019).

У нинішню цифрову добу і тих можливостей, які дає всесвітня мережа Інтернет, нагальним є формування корпусу електронних видань Кулішевої спадщини, що, безумовно, пожвавить її вивчення. Цей напрямок у кулішезнавстві ще не опанований, але за ним майбутнє. Існує велика потреба у створенні окремого порталу, присвяченого Кулішеві, на кшталт такого, як маємо із Тарасом Шевченком і Михайлом Грушевським, де були б системно розміщені не

Автограф Кулішевого листа до Тараса Шевченка. 1844

cdiak.archives.gov.ua

тільки електронні тексти – праці Куліша й писання про нього, а й колекції Кулішевих автографів.

Публікація текстів – це одна грань, так би мовити, підвалини для наукових студій. Що точніші й краще опрацьовані тексти, то фундамент є надійніший і висновки науковців будуть точніші. Інша грань – це самі дослідження, передовсім монографічного плану. На сьогодні маємо ґрунтовні монографії про життя і творчість Куліша знаних дослідників Євгена Нахліка й Василя Івашкова⁸ та новітню мовознавчу книгу Андрія Даниленка, яка підіймає ще нетронуті пласти джерел і своїми інтерпретаційними новаціями відкриває нові перспективи для подальших студій⁹. Існує чимало вартісних наукових статей і краєзнавчих розвідок, але, наприклад, повної біографії не так позитивістичного плану, як сфокусованої на проблемне висвітлення інтелектуального портрету Куліша – такої немає. Немає і поглиблених монографічних розвідок, присвячених окремим аспектам життя і/або творчості Куліша, які спиралися б на сучасні методики досліджень, включали б компаративістичні студії тощо. Існує гострий брак різного роду текстологічних студій над Кулішем, що зумовлено далеко невітнішими тенденціями і явищами в українській гуманітарній науці загалом, де літературознавче джерелознавство поступово втрачає

свої позиції і маргіналізується, зокрема під впливом нині модної і для гуманітаріїв штучно насаджуваної наукометрії. Текстологічні аспекти, як відомо, не лише відкривають нові джерела і вводять їх в науковий обіг, а й істотно збагачують інтерпретаційну палітру, позаяк аналіз статичного (фінального) тексту є інструментально бідніший, ніж аналіз тексту, «розгорнутого в часі», коли дослідник бере до уваги усі джерела, що виникли у процесі створення твору.

І остання проблема, яка насправді, може, є першою – це те, що існує великий розрив, як оцінює постать Куліша українська наука, як осмислюється його внесок – багато в чому визначальний – в українську модерну культуру, і як він прописаний у сучасному просторі України як держави, як його сприймає суспільна і громадська думка. 200-літній ювілей відбувся без залучення центральних державних інституцій (хоча Верховна Рада України й прийняла Постанову про відзначення цієї дати, як виявилось, суто декларативну) і пройшов під знаком ініціатив місцевої влади та окремих осіб. Поза тим масштаби і географія наукових конференцій, присвячених Кулішеві в ювілейний рік, дійсно вражає, і в порівнянні з ювілейними заходами такого роду щодо інших постатей національного масштабу, за всі роки Незалежності, мабуть, Кулішеві було приділено

найбільше уваги. Протягом квітня – листопада хвиля конференцій, наукових семінарів, «круглих столів» прокотилася по головних університетах країни (Київ, Львів, Суми, Ніжин, Чернігів) і завершилася Кулішевою конференцією в Нью-Йорку, яку спільно провели Наукове Товариство імені Шевченка в Америці, Українська Вільна Академія наук у США та Український науковий інститут Гарвардського університету. Крім того, було випущено (вперше) пам'ятну монету і поштову марку, присвячену Кулішеві, відкрито його пам'ятник на батьківщині у селищі Воронежі. Проте якщо говорити про ювілейні заходи державного рівня – таких, на жаль, не було. Показово, що 1000-гривневу купюру випущено із зображення академіка Володимира Вернадського, національні погляди якого під великим питанням, а не Куліша, хоча про останнього ішлося (існує навіть презентація банкнота номіналом 1000 гривень із Кулішем як апробація майбутніх грошей). Зрозуміло, що такий вибір зумовлений здебільшого кон'юктурою, а також значним впливом Національної академії наук України, першим президентом якої був Вернадський і 100-річчя якої (та її нинішнього президента Бориса Патона) було відзначено минулого року. Та й на рішення наклався відбиток «розрекламованого» ще від советських часів образу Вернадського (досить згадати центральну наукову бібліотеку України імені Вернадського), внутрішньо близького для нинішнього малоросійства значної частини населення України.

Структури центральної державної влади назагал віддзеркалюють суспільство та його бачення – явно викривлене і недостатнє – постаті Куліша в історії та культурі України. В новітній канон українських героїв Куліш – треба сказати правду – ще не вписаний. Проте робота усіх нас – і науковців, і громадських діячів, і окремих представників влади (передовсім місцевої – Сумської та Чернігівської областей, де він

народився і прожив життя) – триває, поступ у цьому напрямку відчутний і в недалекому майбутньому – я певний того – усвідомлення масштабу Куліша, його центральної ролі в становленні модерної української нації буде належним.

¹ Див. мою статтю «Кулішезнавство», *Енциклопедія сучасної України*, т. 16 (Київ, 2016), 81–86.

² Євген Кирилюк, *Бібліографія праць П. О. Куліша та писань про нього* (Київ, 1929), 129 с.

³ Ісаак Ямпольський, «До бібліографії праць П. О. Куліша та писань про нього», *Літературний архів*, кн. 1/2 (1931): 154–178; Його ж, «Ще кілька додатків до бібліографії П. Куліша», *Літературний архів*, кн. 3 (1931): 100–102.

⁴ Олесь Федорук, «Бібліографія творів Куліша (1989–2002)», *Молода нація: Альманах*, № 1 (2004): 239–257; його ж, «Пантелеймон Куліш: бібліографія літератури (1989–2002)», *Відкритий архів: Щорічник матеріалів та досліджень з історії модерної української культури*, т. 1 (Київ: Критика, 2004), 453–573.

⁵ Див.: Ярослав Федорук, «Авторський список другого видання “Истории воссоединения Руси”», *Молода нація: Альманах*, № 1 (2004): 93–98.

⁶ Докладніше див.: Олесь Федорук, «Центр дослідження життя й творчості Пантелеймона Куліша: Виклики часу та напрями роботи», *Слов'янський світ*, вип. 17 (Київ, 2018), 223–230. Доступ: <http://ss.etnolog.org.ua/download/2018.html>.

⁷ Олесь Федорук, Роман Куліша «Чорна рада»: *Історія тексту* (Київ: Критика, 2019), vi, 590 с.

⁸ Євген Нахлік, *Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель. Наукова монографія у двох томах*, т.1–2 (Київ: Український письменник, 2007), 463 і 462 с.; Василь Івашків, *Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша* (Львів, 2009), 448 с.

⁹ Andrii Danylenko, *From the Bible to Shakespeare. Pantelejmon Kuliš (1819–1897) and the Formation of Literary Ukrainian* (Boston: Academic Studies Press, 2016), 447 p.

Олесь Федорук – літературознавець, текстолог, кандидат філологічних наук, автор багатьох праць з історії літератури, відповідальний секретар редколегії «Повного зібрання творів» Пантелеймона Куліша, керівник Центру дослідження життя і творчості П. Куліша, старший науковий співробітник відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, науковий співробітник Інституту джерелознавства Наукового товариства імені Шевченка в Америці. Лавреат Міжнародної премії імені Григорія Костюка. Остання книга – «Роман Куліша “Чорна рада”: Історія тексту» (2019 рік).

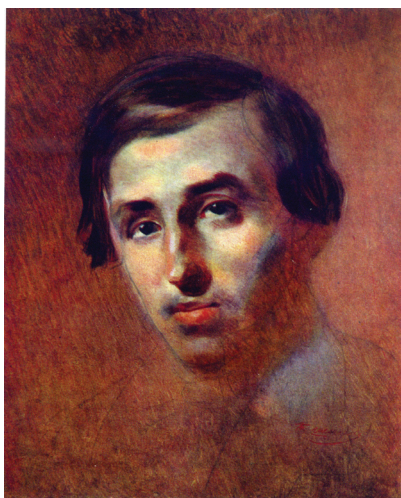
Василь Івашків

ФОЛЬКЛОР У НАУКОВОМУ ТА ПИСЬМЕННИЦЬКОМУ ДИСКУРСІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША (1840-1850-ті роки)

Тема ролі й місця народної словесности у творчості Пантелеймона Куліша 1840–1850-тих років, на мою думку, має три основні етапи.

Перший період можна назвати **пізнавально-творчим** чи етапом інтуїтивного сприймання краси, поетичності, а згодом і глибинного змісту народної пісні – це дитячі роки та період навчання в Новгород-Сіверській гімназії.

Формування творчої особистості Куліша починалося з народних пісень його матері (вона «вміла розмовляти тільки українською мовою і, що мала в голові, все те взяла не з книжок, а з живої народної річі»¹) та спілкування із двоюрідною сестрою Лесею, котра навчила його грамоти.

Тарас Шевченко.

*Незавершений портрет Пантелеймона Куліша
(кінець січня 1844 р.).*

Куліш завжди з особливою теплотою писав про свою матір, незмінно наголошуючи, що саме від неї перейняв чимало народних пісень: «Не було кращого голосу ні в кого, як у Кулішевої матері; ніхто не співав таких давніх пісень, як вона; хмельнищина дійшла до неї, не перепинена чужоземними співами. [...] Пісня

була для неї не забавкою: вона думала піснями. Сидя за роботою, ніколи вона не вмовкала; тільки, було, зітхне, задумається – і знов співає. А серед бесіди в неї було що слово, то й приказка; проміж двома чи трьома періодами речі вона, було, вставляє співний поетичний дріб'язок з народної антології. Розмова її інколи бувала дуже весела або посмішлива, – гостре мала слово; а другим разом поведе речі поважні про святощі, про людську долю, про давні давна – і дитині Пантелеймону любо було її слухати»².

У рецензії на фольклорну збірку Счастливого Саламона «Коломийки і шумки» Куліш так писав про своє «мовне виховання»: «...мене святої пам'яті панімавка моя вчила говорити при гостях “політично”, дарма що на самоті гарнесенько розмавляла вона зо мною простою народною мовою і співала старосвітські пісні навдивовижу. Не говорила вона: вимовляй по-московськи, або що. Московської вимови вона не любила...»³.

В Новгород-Сіверську Куліш уперше ознайомився із фольклорною збіркою Михайла Максимовича «Украинские народные песни» (Москва, 1834), яку «всю вивчив напам'ять. Тут то міні відкрилось, що не тільки світу в вікні – більш на дворі, і почав я з того часу шанувати рідну мову, що живе в устах народних та в його піснях»⁴. За Кулішем, «розумні (!) люде з мене сміялись, указуючи на таких поетів, як Пушкин або Шиллер. Замовак, похнюпившись, а проте, начитавшись Пушкина і Шиллера, все-таки любо міні було промовляти свої народні думи. Виразніше скажу: і Пушкина з Шиллером, і вкраїнські думи однаково я знав напам'ять, тільки обидва поети лежали в мене там десь далеко в голові, а з причілка съяли міні прості, гомеричні речі про козаків і про смутну вкраїнську долю»⁵.

З того часу вивчення та записування творів

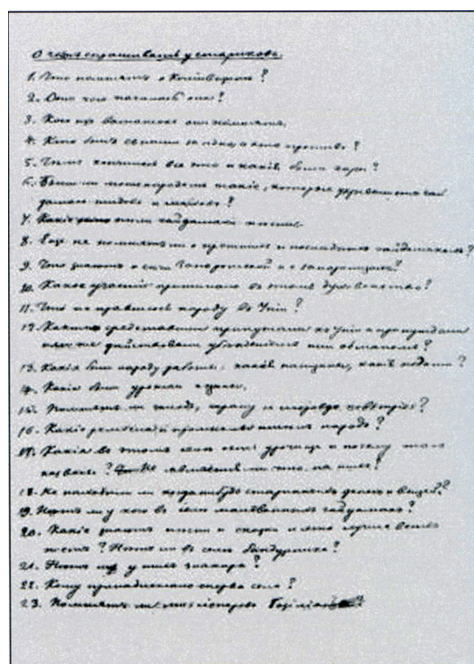
народної словесности стало його улюбленою справою. За свідченням Михайла Чалого, Куліш ніколи не полишав справи збирання народних «песен и народных преданий, а входя таким способом в общение с народом, он имел полную возможность достигнуть глубокого знания народной жизни и языка, которым владел впоследствии в совершенстве, как никто из современных ему украинских писателей (кроме, разумеется, Шевченка)»⁶.

Другий етап охоплює кінець 1830–1840-мі роки до арешту навесні 1847 року. Тут можемо вести мову про дві фази: **письменницьку** (межа 1830–1840-х років) та **фіксаційно-дослідницьку** (1843–1847-мі роки).

Нетривале навчання в Київському університеті упродовж 1839–1840-х років мало дуже важливе значення для Куліша – тут він близько познайомився із професором Максимовичем, який справив благотворний вплив на літературну й фольклористичну освіту молодого романтика. Куліш писав, що сподобався визначному українському фольклористові своїм збірником народних пісень, записаних від матері, а вечорами вони «читали вкупі народні пісні українські і розкладавали по розрядам. Потім стали читати Вальтер Скотта – і оце була найбільша користь Кулішеві з того спoznання; професор звертав його увагу на закони іскуства, а той ловив жадібно усяке його слово»⁷. Отже, літературні смаки Куліша та його погляди на фольклорні жанри формувалися під пильним оком знаменитого українського вченого, який здобув собі заслужену славу прекрасно укладеними народнопоетичними збірниками.

Важливими для становлення Куліша-фольклориста були й академічні лекції професора, про які майбутній видавець «Записок о Южной Руси» згадував наприкінці 1860-х років: «Аж ось наука виявила десяток дум козацьких, дивуючись, що кобзарі українські, не знавши письменства, співали про давні часи по-гомерівськи. Потім напечатано збірничок сільських пісень. Здуміли учені люде ще більш, постерігши в них пишну красу слова, якої рідко досягають і лавреати. Далі пішли вже збірники з приписками, увагами, історичними висліджуваннями, а київський професор Максимович почав з університетської кафедри глаголати про ліричну і етичну красу українських співів»⁸.

Отже, на початку 1840-х рр. під впливом і за сприяння Максимовича Куліш розпочав свою

Сторінка альбому з малюнками й нотатками Пантелеймона Куліша – перелік питань, які він ставив своїм респондентам під час народознавчих поїздок Київщиною у 1843–1844 роках.

народознавчу діяльність, що тривала майже все його творче життя.

Куліш був добре обізнаним із тогочасним станом української фольклористики, розумів важливість усної словесности для поступу національної літератури. Із фольклором безпосередньо пов'язана його тодішня письменницька діяльність – це передусім творче використання народнопоетичних сюжетів та мотивів. Як приклад – прозові твори «воронізького циклу», історичний роман «Михайло Чарнышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад». Аналіз усіх відомих ранніх редакцій «Чорної ради» свідчить, що і в середині 1840-х років Куліш практикував безпосередні запозичення окремих елементів сюжету та навіть цілих уривків з фольклорних джерел, зокрема легенд, переказів, дум та пісень (наприклад, народних оповідей про прадавні українські могили, Змієвий вал навколо Києва, таємничий народ «плясовиц», людодів, живий вогонь, врешті лицаря Михайлика та Золоті ворота тощо).

Дещо інша функція фольклору в епопеї «Україна. Од початку Вкраїни до батька Хмельницького» (1843) – тут базовими є народні думи, через які Куліш задумав представити історію України упродовж значного історичного періоду, а про ті події, які народнопоетичні твори не висвітлювали, написати самому.

Літературна творчість Куліша початку 1840-х рр. розвивалася під знаком визнання унікальності української усної словесності, а це не лише використання зовнішніх атрибутів (одяг, особливості поведінки тощо), а й увага до особливостей етнопсихології героїв. За Віктором Петровим, використання локального етнографічного матеріалу пов'язано з тим, що письменник-початківець часто не бачить «різниці між етнографічним записом та белетристичним твором»⁹.

Слушною видається думка Юрія Луцького, котрий зазначав, що народна творчість у концепційному сприйманні українських романтиків була національно-світоглядною чи навіть політичною проблемою: «Поеднання фольклору й історії було як п'янке вино для українських інтелектуалів (1820 – 1830-их років. – В. І.). Воно давало готові відповіді не тільки на їхні естетичні та філософські запити. Народні пісні здобули таку високу оцінку, що вплив їх на формування особистості сприймався як щось самоочевидне»¹⁰.

Для фольклористичної діяльності Куліша важливе значення мало те, що наприкінці 1843 р. за підтримки відомого колекціонера барона Станіслава де Шодуара було утворено Київську археографічну комісію¹¹, у структурі якої Куліш власне розпочав свою подвижницьку збиральницьку фольклористичну діяльність, а згодом долучився й Тарас Шевченко.

Експедиція 1843 р. тодішньою Київщиною суттєво відкоригувала погляди Куліша на роль і місце фольклору в історії української словесності: молодого романтика вразили народні співці й оповідачі, він зримо відчув неймовірну силу та красу народного поетичного слова, велику правду здавалося б простих народних оповідей про минуле, а тому почав зовсім по-іншому ставитися до художньої літератури. Важливо, що Куліш як фольклорист прагнув фіксувати роздуми та оповіді кобзарів та оповідачів у той момент, коли ті висловлювалися вільно, без впливу на них записувача.

На Кулішеве бачення національного фольклору значний вплив мав Микола Гоголь, зокрема його стаття «О малороссийских песнях» – своє розуміння змісту українських народних пісень Куліш виклав у розвідках «О малороссийских песнях» та «Uwagi nad малороссийскими песнями»¹² (як бачимо, від Гоголя Куліш узяв і назву для однієї із своїх статей). На відміну від Гоголя, Куліш акцентував на складності належного сприймання та оцінювання народної пісні,

адже її ігнорували тоді, коли скрізь можна було почути хвалебні відгуки про «кабінетну», «книжну» поезію, якої простий народ не розумів і не сприймав. Куліш вважав, що в народній пісні «несравненно более и жизни, и силы чувства, и фантазии, и даже достоинств живописных»¹³, ніж у піснях поетів.

З усього масиву народної пісенності Куліш виокремлював історичну поезію, вважав її важливішою, ніж літописи та наукові праці, бо «никакая летопись, никакое учёное и гениальное сочинение не может дать о духе малороссийского народа лучшего понятия, чем песни»¹⁴, наголошував на силі її впливу на свідомість кожного українця – саме завдяки народній пісні звичайний сільський парубок, «вовсе чуждый понятий исторических, вслушавшись в торжественно-протяжные напевы про козаков, вполне постигает древнее состояние своей родины, и се[р]дце его в минуты пения бьется именно тем чувством, которое жило в народе лет 100 или 200 назад»¹⁵.

До етнографії й фольклористики Куліш, за словами Андрія Лободи, «ставився не стільки як учений, представник етнографії, скільки як поет»¹⁶, а тому підбирав переважно довершені поетичні тексти, звертаючи увагу передусім на їхню художню виразність. Відтак і його судження були скоріше оцінками письменника, ніж ученого-фольклориста. Ось що Куліш писав про уривок прекрасної народної пісні «Ой не літай, стара утко, до озера води пити»: «Превосходная вещь! Чудо! Чудо! Что за совершенство! Что за прелесть поэзии!»¹⁷. Цей уривок вартий того, щоб його подати повністю:

*«– Ой не літай, стара утко, до озера води пити:
Засідають два стрільчики, хочуть тебе вбити.
– Ой як міні не літати до озера води пити?
Єсть у мене на озері маленькі діти.
В мене діти малоліти, не здужають в степ
летіти.
– Ой не ходи, удівонько, на цвинтар тужити,
Засідають два діверки, хочуть тебе вбити.
– Ой як же міні не ходити на цвинтар тужити,
Положила миленького, zostались малі діти,
Малі діти, малолітні, із ким міні в світі жити!»¹⁸*

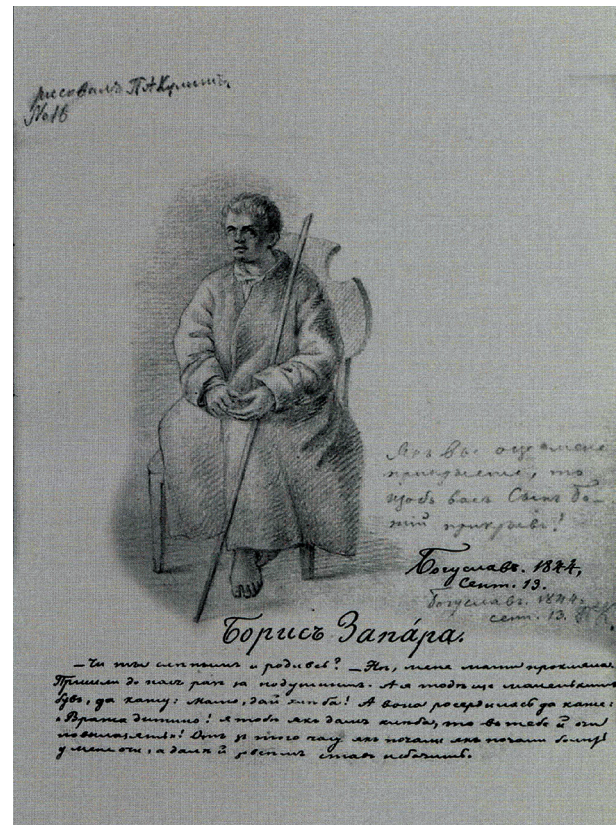
Куліш дбав про те, аби поширювати українську пісню серед європейських народів, а тому перед своїм очікуваним виїздом за кордон дуже переймався тим, щоб українське поетичне слово достойно звучало в

Європі. Відомо, що він пристрасно хотів опублікувати «Кобзар» німецькою мовою («я бы желал во время моего пребывания за границею напечатать их [«Кобзар» і «Гайдамаки». – В. І.] для славянского мира с немецким переводом, со введением и комментариями на немецком языке: да славится украинское имя во всех языках!»¹⁹), підтримував ідею польського поета Тадеуша Ладі-Заблоцького видати у Франції з великою передмовою українські народні пісні: «Его издание выйдет в Париже и сделает нашу поэзию и историю (введение будет обширным) известною в целой Европе, что непременно нужно»²⁰.

Третій етап охоплює початок – середину 1850-х років. Його можна назвати **науково-економічним**: це переважно праця над виданням «Записок о Южной Руси» (1856–1857), а відтак і осмислення фольклорно-етнографічного матеріалу, більшу частину якого Куліш нагромадив у 1840-і роки. Відзначу й його участь у збірнику Метлинського «Народные южно-русские песни» (Київ, 1854). Невдоволенням якістю публікації народної думи про єврейські відкупи та війну через них від кобзаря Андрія Шута, яке здійснив отець Георгій Базилевич (Етнографический сборник. СПб., 1853. Вып. 1. С. 329–333), можна пояснити появу бажання в Куліша перезаписати цей народний твір, а заодно зафіксувати й інші фольклорні тексти цього унікального народного барда. Стаття Базилевича, мабуть, окрім уміщеної у ній думи, не мала великої наукової вартості, але свою роль вона виконала – привернула увагу записувачів усного українського слова до колоритної постаті Андрія Шута, дума якого (Кулішева назва «Дума про жидівські відкупи та про війну через них») дала фольклористові «высокое понятие о достоинстве его (Шута. – В. І.) песен в историческом отношении»²¹.

Процес підготовки й записування творів народної словесності Куліш сприймав як загальнонаціональну справу, «піднімає до високої місії й самого збирача та записувача»²², вважаючи, що публікаціями текстів усної словесності збирач не лише розширює коло історичних відомостей про націю, а й сам стає частиною історії. Пишучи про народні легенди та перекази як джерело справжньої поезії, Куліш зазначав, що «провести источник родного слова и духа к будущим писателям – не значит ли быть двигателем их успехов?»²³. За Фрідріхом Шольцем, це свідчення романтичних начал у наукових підходах Куліша до вивчення і збирання творів фольклору²⁴.

Про особливості Кулішевої праці над піснями

Пантелеймон Куліш.
Борис Запара і фрагмент оповіді про причину його сліпоти. 13 вересня 1844 р., м. Богуслав.

текстами дає уявлення збірник «Малороссийские песни», остаточний варіант котрого походить, мабуть, зі середини 1850-х років, хоча в своїй основі склався уже 1843 року – Міхал Грабовський тоді писав, що Куліш «вивчав народ як живу книжку; показав мені величезний том українських пісень, укладених систематичніше, ніж усі доти відомі збірники»²⁵. Куліш планував не лише подавати тексти пісень, а й публікувати свої коментарі до окремих творів, які часто переростали в невеликі фольклористичні розвідки.

Автор «Записок о Южной Руси» декларував, що в його виданні не варто шукати наукових концепцій, бо він «решился издать эти «Записки», не держась в них никакого плана, ни системы, которые были бы возможны только при несравненно большем накоплении материалов»²⁶. Певну хаотичність розміщених тут фольклорних текстів Куліш пояснював специфікою своїх записів: «Я включаю сюда всё, что нахожу в своих записных книжках в том виде, в каком оно внесено туда, предоставляя каждому рыться в моём несортированном скарбе и находить между множеством для него ненужного что-нибудь

и пригодное, – подобно тому, как я рылся в памяти стариков, старух, пахарей, чабанов, старосветских, почти неграмотных панов и престарелых монахов»²⁷. Народознавец зізнавався, що «странствуя из села в село по малороссийским губерниям в период моей юности, я редко имел в виду собственно науку. Меня увлекала поэтическая сторона жизни народа. Я гонялся за драмою, которую разыгрывает мелкими отрывками целое малороссийское племя. [...] Если в этом желании заключались и побуждения чисто научные, то источником их была всё-таки чистая любовь к человеку в его простой сельской жизни»²⁸. Ця праця однак є дуже важливою ланкою в історії поступу української фольклористичної думки, а самі «Записки о Южной Руси», за Кулішем, «должны вывести у нас науку народоописания на высокую степень совершенства»²⁹.

«Розкиданість» матеріалу «Записок о Южной Руси» свідчить і про те, що у своїх поглядах на жанрово-стильову специфіку творів українського фольклору Куліш не завжди був послідовним: укладаючи уснопоетичні твори у збірники, фольклорист додержувався різних засад. Спершу він був проти поділу творів героїчного епосу за жанрами, пропонуючи триматися хронологічного принципу розташування цих творів, а з кількох варіантів не робити єдиного цільного тексту, як у поемі-епопеї «Україна»: «мне кажется, лучше поместить все варианты, нежели составлять из вариантов одну думу»³⁰.

Новаторство «Записок о Южной Руси» і в тому, що тут уперше в українській фольклористиці народнопоетичні тексти подано у контексті їхнього реального побутування, а також написано про народних співців та оповідачів.

Заслуговують на увагу Кулішеві спостереження над питаннями співвіднесеності часу події та її поетичної трансформації: фольклорист вважав, що народні твори виникли під безпосереднім враженням від конкретного історичного факту: «в “Краткой истории о бунтах Хмельницкого”, написанной современником этих “бунтов”, говорится (на стр. 44), что невеста Тимофея Хмельницкого накануне свидания с ним приказывала петь себе о нём “думу козацкую”»³¹.

Важливою для Куліша була тема складачів історичних дум та пісень. На його переконання, творцями героїчних дум були учасники подій, а сліпим бандуристам належать, «может быть, только

думы собственно поучительные; но воинские думы уже одною обстоятельностью описаний битв, переправ и всех операций войны показывают, что они вышли из души, сильно волновавшейся при зрелище этих явлений»³².

За Кулішем, варто вести мову про органічну пов'язаність українських народних дум і «Слова о полку Ігоревім», підтвердженням чого є висновок про те, що «песенность в старые времена Южной Руси была в сильном развитии, и что эпос был так употребителен между рыцарством, как лирическая поэзия – между женщинами»³³.

Логічною є Кулішева підтримка популярного тоді поділу народних пісень на чоловічі та жіночі, причому фольклорист акцентував на поетичній досконалості жіночих пісень. Чоловічі пісні, а також думи, фольклорист пропонував ділити на «козацкие, которые имеют своею сценою Украину, и на невольничские, которые описывают пребывание козаков на турецких галерах или в плену у турок и татар»³⁴. За Кулішем, невольницькі думи є двох видів: «плачи, к которым принадлежит дума о Марусе Богуславке, и славословия, к которым относится дума о Кишке Самийле»³⁵, зазначаючи, що думи-славлення склалися уже в Україні, коли невольники були на волі.

В остаточному тексті роману «Чорна рада. Хроніка 1663 року» (СПб., 1857) Куліш переважно обмежився спорадичним цитуванням уривків народнопоетичних творів, що зробило художню дію роману більш динамічною, а сам твір композиційно та сюжетно довершеним. Це позначилося й на ідейно-суспільній тенденційності твору – переробка тексту була процесом перетворення національно-патріотичного історичного роману у твір соціально-історичний уже без очевидної національно-патріотичної тенденції.

Куліш не полишав фольклористики і в наступні роки. Варто вказати на його недруковану свого часу статтю «Дві мови, книжня і народня», широко задуману працю «Нарис історії словесности русько-української», з якої він завершив лише розділ «Погляд на занедбанне народньої мови», статтю «Погляд на усню словесність українську», культурологічний нарис «Остап Вересай. Сокиринський кобзар», «Простонародность в украинской словесности», цитовану тут статтю «До Счастливого Саламона, прочитавши його “Коломийки і шумки”» та інші, всебічне осмислення яких суттєво збагатили б наші по-

гляди на роль і значення Куліша в історії української народознавчої науки. Це станеться передусім тоді, коли ці та інші фольклористичні розвідки будуть у «Повному зібранні творів» Куліша», а відтак стануть доступними для сучасних учених.

¹ П. Куліш. Життя Куліша // П. Куліш. Твори: У 2 т. К., 1994. Т. 1. С. 236.

² П. Куліш. Життя Куліша. С. 236.

³ П. Куліш. До Счастливого Саламона, прочитавши його «Коломийки і шумки» // П. Куліш. Твори: У 6 т. – Львів: Просвіта, 1910. Т. 6. С. 517–518.

⁴ П. Куліш. До Счастливого Саламона. С. 519.

⁵ Там само. С. 519.

⁶ М. Чалый. Юные годы П. А. Кулиша // Киевская старина. 1897. Май. С. 295.

⁷ [П. Куліш]. Життя Куліша. С. 243–244.

⁸ П. Куліш. Нарис історії словесности русько-української // П. О. Куліш. Твори: У 6 т. Львів, 1910. Т. 6. С. 426.

⁹ В. Петров. Етнографічне оповідання П. Куліша // Твори Пантелеймона Куліша. Харків–Київ, 1930. Т. 1. С. 121.

¹⁰ Ю. Луцький. Між Гоголем і Шевченком. К., 1998. С. 48.

¹¹ О. І. Журба. Київська археографічна комісія. 1843–1921. Нарис історії і діяльності. К., 1993. С. 38.

¹² Див.: В. Івашків. Недруковане дослідження Пантелеймона Куліша про поетику української народної пісні // Родина Колесів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси): Збірник наукових праць та матеріалів. Львів, 2013. С. 380–392.

¹³ П. Куліш. О малороссийских песнях // Родина Колесів – спадкоємність науково-мистецьких традицій. С. 385.

¹⁴ Там само.

¹⁵ [П. Куліш.] Малороссийские предания и разные заметки, касающиеся местных примечательностей, обычаев

и т. п. (Материалы для изучающих народную историю и поэзию) // ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ. Ф. 3–2. Од. зб. 116. Арк. 1 зв.

¹⁶ А. Лобода. П. О. Куліш-етнограф // Книгар. 1919. Ч. 23–24. С. 1559.

¹⁷ ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ. Ф. 3–2. Од. зб. 117. Арк. 3 зв.

¹⁸ Там само. Арк. 3 зв.

¹⁹ П. Куліш – Т. Шевченкові. Лист від 25 липня 1846 року / Упоряд., комент. О. Федорук // П. Куліш. Повне зібрання творів. Листи. К., 2005. Т. 1. С. 98.

²⁰ П. Куліш – О. Бодяньському. Лист від 21 серпня 1846 року // Там само. С. 105.

²¹ П. Куліш. Записки о Южной Руси: У 2 кн. / Упорядкування, підготування текстів, стаття, коментарі В. Івашківа // П. Куліш. Повне зібрання творів. Наукові праці. Публіцистика. К., 2015. Т. 3. Кн. 1. С. 46.

²² Л. Білецький. Основи української літературно-наукової критики. К., 1998. С. 83.

²³ П. Куліш. Записки о Южной Руси. Кн. 1. С. 155.

²⁴ F. Scholz. Pantelejmon Kuliš: Ein ukrainischer Schriftsteller, Dichter und Forscher zwischen Romantik und Realismus // Записки о Южной Руси. Издал П. Кулиш. Heidelberg, 1989. S. 22.

²⁵ Цит. за: С. Нахлік. Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель: У 2 т. К., 2007. Т. 1. Життя Пантелеймона Куліша. Наукова біографія. С. 34.

²⁶ П. Куліш. Записки о Южной Руси: У 2 кн. Кн. 1. С. 81.

²⁷ Там само. С. 81–82.

²⁸ Там само. С. 163.

²⁹ Там само. С. 254.

³⁰ П. Куліш – І. Срезневському. Лист від 10 січня 1846 року // П. Куліш. Повне зібрання творів. Т. 1. Листи. С. 68.

³¹ П. Куліш. Записки о Южной Руси. Кн. 1. С. 128.

³² Там само. С. 137.

³³ Там само. С. 139.

³⁴ Там само. С. 150.

³⁵ Там само. С. 151.

Василь Івашків – доктор філологічних наук з літературознавства й фольклористики, професор, завідувач кафедри української фольклористики імені Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка. У 1994–1995 навчальному році був запрошеним професором Університету імені Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Польща), а упродовж 2015–2016 та 2017–2018 навчальних років запрошеним професором Шанхайського університету іноземних мов (Китай). Дійсний член НТШ. Автор близько 140 наукових та науково-популярних праць, зокрема монографій «Українська романтична драма 30 – 80-х років XIX століття» (1990), «Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша» (2009), «Іван Тобілевич (Карпенко-Карий). Нарис життя і творчості» (2011), упорядник та автор коментарів до другого тому творів Пантелеймона Куліша (1994), упорядник та автор статті до перевидання твору Пантелеймона Куліша «Повість про український народ» (2006 та 2016), упорядник, автор статті та коментарів у виданні «Записок о Южной Руси» Пантелеймона Куліша (2015), що побачило світ у рамках проєкту Повного зібрання творів Куліша у видавництві «Критика» (відзначена премією імені Михайла Возняка та визнана книжкою року).

Галина Івашків

ЗОБРАЖЕННЯ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША В КЕРАМІЦІ

Українські майстри гончарної справи, як і народні та професійні художники чи скульптори, намагалися відгукуватися не лише на певні історичні події, а й творити образи національних знаменитостей. Передусім ідеться про поміщені переважно на тарілках зображення гетьманів, зокрема Богдана Хмельницького, мальовані та пластичні портрети письменників, найпопулярнішим із яких є Тарас Шевченко; відомі також образи Івана Котляревського, Миколи Гоголя, Миколи Костомарова, Пантелеймона Куліша, Юрія Федьковича, Івана Франка, Лесі Українки, Марка Черемшини, Василя Стефаника та інших. Специфіка кераміки і в тому, що глиняні портрети бувають особливо виразними.

Пантелеймон Куліш – видатний український письменник, публіцист, перекладач, літературний критик, фольклорист, мовознавець, редактор, видавець, історик, суспільно-культурний і політичний діяч, яскравий українець... Водночас, здається, лише в ювілейний рік він зазнав такої слави, якої заслуговував уже багато років. Це відродно для всіх українців і, особливо, мабуть, для тих, хто вивчає і популяризує творчість цього українського генія.

Зазначу, що в народних митців Куліш не був таким популярним, як його побратим Шевченко, хоча можемо припустити, що не всі твори з Кулішевим зображенням збереглися... Щоб зрозуміти образ письменника у глині, треба насамперед звернутися до його автопортретів, живописних чи графічних зображень, а також світлин, адже саме вони були джерелом для народних та професійних митців-керамістів.

У 1840-х рр. з'являються перші олійні портрети Куліша: поясний – з книгою в руці, у виконанні, ймовірно, Генріка Гольпайна (1842) та погрудний – роботи Тараса Шевченка (1844). Оригінальними вважаємо графічні автопортрети 1845 й 1849 рр. та фотографії. Дослідницький інтерес викликають передусім світлини, датовані 1859–1860-ми рр., зокрема Куліша з Костомаровим, або ті, де Куліш зображений сам (дві роботи Кароля Байєра з Варшави, 1867 р.) тощо.

1860 р. паризький гравер, літограф і художник Адольф Мульєрон майстерно виготовив літографічний портрет (відбиток на папері з каменю або металу) Куліша з його дарчим написом Іванові Хильчевському та особистим підписом письменника. У цей час на замовлення Лева Жемчужникова він також виконав літографію з зображенням Шевченка – вона після смерті художника стала дуже поширеною у форматі візитівки.

Хоча невідомим є образ Пантелеймона Куліша у виконанні народних майстрів, оригінальними є його “керамічні портрети” промислового виробництва. Перш за все тут слід згадати про діяльність Києво-Межигірської фаянсової фабрики (1798–1877), асортимент виробів якої був дуже широким: столовий посуд, вази різного типу (наземні, настільні, декоровані розписом і рельєфом), предмети сакрального призначення (ікони, ручні, настінні та напрестольні хрести, лампадки з рельєфними фігурками ангелів і мальованими композиціями рослинного характеру, писанки з мотивами рослин і релігійними сюжетами), свічники, рами, чорнильні прибори, садові тумби тощо.

Відомо, що майстри фабрики були добре обізнані з тенденціями розвитку західноєвропейського декоративно-ужиткового й образотворчого мистецтва, проте в оздобленні своїх виробів часто використовували місцеві мотиви (рельєфний декор з виноградною лозою, листками хмелю, смородини, очерету, соняшником і т. д.) з яскравим кольоровим наповненням¹.

На початку 1860-х рр. на фабриці виготовили серію декоративних тарілок з портретами українських та світових знаменитостей, зокрема Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Миколи Костомарова, Джузеппе Гарібальді та Олександра Барятинського. Такі тарілки користувалися великим попитом і, ймовірно, мали чималий тираж випуску (наприклад, по кілька примірників їх і досі можна знайти в багатьох музеях Києва).

Тарілки виконано в техніці контррельєфу та вкрито гарними зеленою або голубою поливами. Композиція дна тарілок, принаймні з зображенням членів Кири-

ло-Методіївського братства (1845–1847), подібна – в округлому обрамленні на дні бачимо погрудний образ (у фас або профіль) і рельєфне позначення прізвища з ініціалами зліва. У більшості тарілок аналогічним є й декор берегів – сітка невисокого рельєфу та лаврове листя, укладене ритмічно зверху. Відрізняється лише обрамлення тарілки, де зображений Барятинський – переплетення подвійних рельєфних ліній дещо нагадує плетиво з лози, наприклад, при виготовленні кошика чи іншого виробу. Щодо тарілок з зображенням Куліша, то вони позначені варіативністю кольорової гами:

- вкриті лише зеленою поливою;
- вкриті лише голубою поливою;
- береги білого кольору, а дно з портретом темно-синього;
- береги білого кольору, а дно з портретом зеленого тощо.

Автором тарілок міг бути майстер-модельєр Семен Шевченко, селянин із Ново-Петрівців тодішньої Київської губернії, який працював на фабриці з 1851 р., на що вказує запис в Інвентарній книзі Національного музею історії України (Київ). Тарілки могли бути виготовлені на початку 1860-х рр. (орієнтовно 1861–1862 роки). Аргументами для такого припущення є зображення Шевченка з відомих автопортретів 1860, 1861 рр., а також світлини Куліша того часу. Отже, датування цих предметів у деяких виданнях та музейних експозиціях 1840–1860 роками є безпідставними.

Докладно аналізуючи образ Куліша на дзеркалі тарілки, бачимо, що майстрові, який її виконував, джерелом слугувала літографія Адольфа Мультерона 1860 року. Знаменитий українець зображений у профіль – погляд спрямовано вліво, Куліш із вусами та волоссям, зачесаним набік. Як уже йшлося, всі тарілки з Києво-Межигірської фаянсової фабрики мають подібне композиційне рішення, проте виконані в різній кольоровій гамі. (Іл. 1, 2)

Щодо самого портрета письменника, то, за описами сучасників, зокрема Івана Славницького, Куліш у 1860-х рр. це – “красивий шатен, високого росту з карими спостережливими і ласкавими очима”². Олександр Кониський у той час писав про “чарівничий вплив”, який Куліш зробив

Іл.1. Семен Шевченко (?)
Тарілка. Фаянс, штампуння.
Києво-Межигірська
фаянсова фабрика.
1861–1862 рр.

Іл.2. Адольф Мультерон.
Пантелеймон Куліш.
Літографія. 1860 р.

на нього “своїм видом, своєю вродою, своєю постаттю, своєю чарівничо-поважною мовою і розмовою”³, а десь через тридцять років уточнив цей опис. Привабливий образ Куліша до кінця життя зберегла і Христина Алчевська, яка зустрічалася з ним напри-

кінці 1862 – на початку 1863 р.: Куліш вразив її своєю красою, високим зростом, виразним обличчям, розумними глибокими очима, темними вусами, а в цілому нагадував картини з типовими запорожцями⁴. Олександр Барвінський, згадуючи про зустріч навесні 1869 р. у своєму родинному колі з 50-літнім Кулішем, зокрема написав про те, що його “красива більш як середнього росту стать, все трохи похилена, очевидно, під впливом письменської праці, його миле, принаadne лице з високим чолом, бистрим зором і легко звисаючим козацьким вусом, його милозвучна, сердешна, тепла і привітлива мова здобули відразу для него всі наші серця, ми почували собі зовсім рідними”⁵. Цікаві нюанси в описі зовнішності Куліша того часу знаходимо в Мелитона Бачинського: “середнього росту, шатен, худий, чорний вус, невелика рідка борода штрєпїхата”⁶. За описом Кесаря Білиловського, Куліш 1882 р. виглядав уже так: “Висока худорлява, статурна постать з довгастим худеньким лицем з легенькими зморшками, завпалими невеликими карими очима з окулярами, дрібним вусом і борідкою-цапинкою, негустим волоссям на голові”⁷, однак і надалі це була “гаряча душа, палка вдача, схильливе серце”, “натура, при всій кремезності та суворості знадвору, в глибині своїй все-таки дуже м’яка, услужлива, добра, щиросерда та ніжна”⁸.

Отже, описи людей, які зустрічалися з Кулішем на його життєвій дорозі, а також зображення на полотні, папері чи способом фотографування вдало створюють цілісний образ цієї яскравої особистості.

До 200-ліття від народження Т. Шевченка (2014) українські підприємства з виготовлення фаянсу і фарфору створювали тематичні вироби до цієї дати. Так, у м. Довбиші Житомирської обл. (з 1823 р. там діяв Довбиський фарфоровий завод) виготовили серію декоративних міні-тарілок (діаметр 6 см) з зображенням членів Кирило-Методіївського братства: Костомарова,

Шевченка і Куліша (автор декору художниця Оксана Жернова; зображення створено на основі на основі літографії 1860 р. Адольфа Мюльєрона.). Цікаво, що до тарілкового триптиху додано наперсток із відомим українським символом – гілочкою калини, а також написом. Окрім того, автори форми й розпису розробили двоколірне вирішення цієї сувенірної продукції – червоно-чорні та синьо-жовті кольори на білому тлі. Акценти геометричного орнаменту на берегах тарілочок дещо посилюють експресію загальної композиції, а золотисте обрамлення додає певної святковості. (Іл. 3)

Найновішим керамічним виробом (2019 р.) є виготовлене на підприємстві “Міні-завод” у Львові у техніці декалькоманії горнятко циліндричної форми (це також предмет-сувенір) з поясным зображенням Куліша (на основі тієї ж світлини 1867 р. К. Байєра) та написом

Іл. 3. Оксана Жернова. Декоративний набір. Фаянс, розпис. Довбиський фарфоровий завод. 2014 р.

“Пантелеймон Куліш / 200 років / класик / на терезах історії” (назва конференції, яка відбувалася у травні 2019 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка).

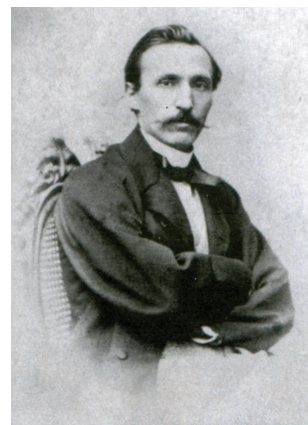
Відоме й пластичне зображення (1960–1970-х рр.) Великого українця. Йдеться про бюст у виконанні Івана Гончара (1911–1993) – відомого українського скульптора, графіка, маляра, етнографа, шістдесятника, засновника спочатку домашнього музею, а тепер Національного центру народної культури “Музей Івана Гончара”⁹. Пластика рис обличчя дає змогу твердити, що скульптор також послуговувався світлиною 1867 року. Бюст виконано в гіпсі (53х32х18 см), який автор тонував і відтінив синьою патиною, що стало дуже подібним до якісної гладженої теракоти. Куліш у виконанні Гончара є рішучою, вольовою людиною. (Іл. 4, 5)

Вдалим також є різьблений портрет (тоноване дерево) 1936 р. роботи народного художника України Олександра Саєнка (1899–1985), який був родом з Борзни Чернігівської області. Прикметно, що життя Саєнків тісно перепліталася з Кулішами. Феропонт Саєнко, батько Олександра – активний представник

Іл. 4. Іван Гончар. Пантелеймон Куліш. Гіпс, штампкування, тонування. Київ. 1960–1970 рр.

місцевої інтелігенції, майже 20 років учителював у школах Борзнянського повіту Чернігівської губернії, а в 1898 р. став першим керівником Школи садівництва, городництва та бджолярства, яку часто відвідувала дружина Куліша Ганна Барвінок (Олександра Білозерська)¹⁰. Батько з сином бували у маєтках Білозерських в Борзні та на хуторі Мотронівка, де жила Ганна Барвінок – вона не раз розповідала про свого чоловіка, якого

Іл. 5. Пантелеймон Куліш. Світлина Кароля Байєра. Варшава (Польща). 1867 р.

Саєнко-старший називав “великим і незабутнім нашим учителем українцем”¹¹. Саме вона та син художника Миколи Ге Петро вирішили долю малого Сашка, звернувши увагу на його талант, а через сімейну скруту Саєнків Ганна Барвінок дала хлопцеві гроші на дорогу до Петербурга на навчання. Уже як художник Олександр Саєнко активно вивчав літературну творчість Куліша, постійно відвідував його могилу, ходив до церкви на панахиди, хоча все це тоді було суворо заборонено¹². Відомий український мистецтвознавець Олександр Федорук слушно назвав О. Саєнка “знаковою постаттю в українському мистецтві”¹³.

Як зазначила донька О. Саєнка Ніна, “погруддя Пантелеймона Куліша стало своєрідним знаком вдячності за отриману науку”¹⁴. До речі, це єдиний скульптурний твір художника. Олександр Саєнко у своєму різьбленому портреті мовою дерева (тут – липа; 57х47х23) майстерно відтворив образ Куліша, зокрема

виразним є погляд письменника, спрямований у далечинь. Тонування сірого кольору додало портретові особливості величності та одухотвореності¹⁵. (Іл. 6)

В Україні є декілька пам'ятників Пантелеймону Кулішеві – на території Обласного історико-меморіального музею-заповідника Пантелеймона Куліша “Ганнина Пустинь” на хуторі Мотронівка (с. Оленівка) Борзнянського району Чернігівської області (бронза, 2000 р.), у “сквері київської інтелігенції” (арт-об’єкт,

2018 р., Київ) та у Вороніжжі Шосткинського району Сумської області (бронза, 2019 р., скульптор Володимир Лозовий). Думаю, згодом їх стане більше...

Іл. 6. Олександр Саєнко.
Пантелеймон Куліш.
Дерево, різьблення, тонування. Борзна Чернігівської обл. 1936 р.

Коротко підсумовуючи, зазначу, що хоча зображень Пантелеймона Куліша на предметах, виготовлених з білої глини – каоліну, загалом небагато, але всі вони яскраві та по-своєму унікальні, адже оригінально передають риси характеру видатного українського письменника. Всі автори прагнули виразно представити знаного письменника, користуючись різними його зображеннями на полотні, папері чи світлинами відомих майстрів. Йдеться про серійне виробництво декоративної продукції, зокрема тарілок (Києво-Межигірська фаянсова фабрика), міні-тарілочок (Довбиський фарфоровий завод), сучасного виготовлення в техніці декалькоманії тощо. Серед скульптурних портретів знаменитого українця гіпсове погруддя авторства Івана Гончара, а також різьблений портрет Куліша роботи Олександра Саєнка.

¹ Києво-Межигірський фаянс. З колекції Національного музею українського народного декоративного мистецтва. Харків: Раритети України, 2017. С. 13.

² Цит. за: Є. Нахлік. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: У 2-т. Київ, 2007. Т. 1. Життя Пантелеймона Куліша: Наукова біографія. С. 103.

³ Там само. С. 146.

⁴ Там само. С. 155.

⁵ О. Барвінський. Спомини з мого життя. Нью-Йорк – Київ, 2004. С. 230.

⁶ Цит. за: Є. Нахлік. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: У 2-т. Т. 1. С. 281.

⁷ Там само. С. 388.

⁸ Там само. С. 389.

⁹ Саме там і зберігається погруддя П. Куліша.

¹⁰ Саєнко Н. Куліш, Барвінок і рисунки: до 120-річчя художника Олександра Саєнка // Україна молода. Випуск № 092. За 20. 08. 2019. С. 1.

¹¹ Самченко В. Народний за сутністю й офіційним званням: до 120-ліття з дня народження художника Олександра Саєнка // Україна молода. Випуск № 132. За 26. 11. 2019. С. 1.

¹² Саєнко Н. Куліш, Барвінок і рисунки: до 120-річчя художника Олександра Саєнка. С. 1.

¹³ Федорук О. Саєнко Олександр Ферапонтович // wikipedia.org.

¹⁴ Самченко В. Народний за сутністю й офіційним званням: до 120-ліття з дня народження художника Олександра Саєнка. С. 1.

¹⁵ Дерев'яне погруддя Куліша знаходиться в Борзнянському художньо-меморіальному музеї “Садиба народного художника України Олександра Саєнка”, створеному 1996 року. Фотокопії скульптури письменника Ніна Саєнко подарувала до “Кабінету-музею П. Куліша” (відкрито 1994.) у Воронізькій загальноосвітній школі I–III ступенів імені П. О. Куліша, а також до Обласного історико-меморіального музею-заповідника Пантелеймона Куліша “Ганнина Пустинь” на хуторі Мотронівка (с. Оленівка), що недалеко від Борзни. Принагідно дуже дякую п. Ніні Саєнко за світліну з погруддям Куліша.

Галина Івашків – кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України. Член НТШ. Вивчає народну кераміку, зокрема історію та діяльність гончарних центрів в Україні, декор і форму керамічних виробів. Авторка понад 100 публікацій в українських та зарубіжних виданнях, у тому числі монографії «Декор української народної кераміки» (2007, відзначена премією НАН України), науково-мистецьких видань, серед яких «Василь Шостопалець і кераміка Сокаля» (2007), «Збірка кераміки Петра Лінинського» (2010, відзначено премією імені Святослава Гординського), «Мальована кераміка Косова і Пістиня» (2012 – краща книга Львівського форуму видавців), «Мальовані миски Поділля» (2018) та інших. Відзначена премією імені Стефана Таранушенка (2018).

НОВІ ЧЛЕНИ НТШ-А

Оксана Березовська (Oksana Berezovska) Ph.D. – нейроцитологиня, професорка. Mass General Hospital, Harvard Medical School. Закінчила Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. Дисертацію захистила в Інституті фізіології ім. О. О. Богомольця НАНУ. Postdoctoral training в Канаді, провінція Саскатчеван, де займалась вивченням ролі мікроглії при brain hemorrhage and ischemic lesions. Переїхавши до Бостону, почала наукову роботу з вивчення молекулярних і клітинних факторів, що призводять до ураження і/чи захищають нейрони від загибелі при хворобі Альцгеймера (studying molecular and cellular events involved in neuronal damage and/or protection against Alzheimer's disease neurodegeneration). Здобувачка 8 грантів. Авторка понад 100 наукових статей.

У вільний час займається садівництвом.

Марія Борисовська (Maria Borisovska) Ph.D. – нейрофізіологиня. Закінчила аспірантуру і захистила кандидатську з відзнакою в університеті Саарланду (Німеччина). Здобула бакалаврську і магістерську ступені з прикладної фізики в Національному технічному університеті України (Київському політехнічному інституті). Працювала в Інституті фізіології ім. О. О. Богомольця НАНУ, в Орегонському Університеті Здоров'я та Науки (Oregon Health and Science University). Співробітниця в компанії Firmenich.

Наукові зацікавлення включають такі галузі в нейрофізіології: передача нейронного імпульсу на рівні протейнових механізмів, а також функціонування нейронних мереж розпізнавання запахів в олфакторній цибуліні. Експертка в ділянці електрофізіології, електронній і флуоресцентній мікроскопії, в молекулярній біології, а також в поглибленному математичному аналізі сигналів і зображень. Авторка 8 наукових публікацій. Членка редакційної колегії журналу *Scientific Reports*. Волонтерка неприбуткових організацій, зокрема Разом.

У вільний час займається малюванням, фотографією, катанням на лижах та ковзанах.

Дам'ян Дячок (Darian Diachok) M.D. – фахівець в ділянці «міжнародного розвитку» (енергетика). Закінчивши в University of Washington факультет архітектури, працював в енергетиці для USAID. Багато років працював в Україні, Молдові, Німеччині та країнах Східної Африки. Закінчивши ЗМІ студії в American University, створив серію документальних фільмів. Опублікував історичний роман “Escapes” про Україну під час Другої світової війни. Захоплюється музикою та грою на гітарі.

Трувор Кузьмович (Truvor Kuzmowych) M.D. – лікар з проблем легеневих хвороб. Професор медицини в George Washington University School of Medicine and Health Sciences. Працював у Department of Veterans Affairs Medical Center (Washington, D.C.). Член кількох професійних товариств. Автор 17 наукових публікацій.

ДОПОВІДІ, ВИГОЛОШЕНІ В НТШ-А від вересня до грудня 2019 року

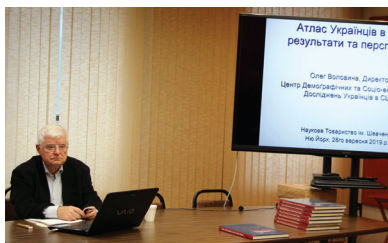
Координує Василь Махно

Євгенія Сакаль (Єврейський університет)

**Зниклі й неіснуючі книги в богословських дискусіях
України та Росії сімнадцятого століття**

21 вересня 2019

Олег Воловина (НТШ-А)

**Атлас українців у США:
Демографічні та соціо-економічні характеристики**

28 вересня 2019

Олег Козачук (Чернівці, Україна)

**Quo Vadis, Україно?
(Етно)національне питання в сучасній Україні**

5 жовтня 2019

Роман Куц (Єврейський університет)

**Звуколокаційні особливості кажанів та незрячих
при створенні чутливості датчиків роботів**

12 жовтня 2019

Юрій Тарнавський (НТШ-А)

**Презентація нових видань
Warm Arctic Nights/a novel, JEF Books, 2019
The Iguanas of Heat/a novel, JEF Books, 2019**

21 жовтня 2019

Вахтанг Кіпіані (Київ, Україна)

**Презентація видання
"Справа Василя Стуса"**

26 жовтня 2019

Медично-Біологічна Секція НТШ-А
Генетичний Клуб ім. Феодосія Добжанського

СИМПОЗИУМ

Учасники:

Д-р Роман Широков

(Ратгерський університет)

Вступна промова "Рай Феодосія Добжанського"

Д-р Оля Яричківська

(Рокфеллерський університет)

«Життя і смерть клітин»

Д-р Ірина Івасик

(Рокфеллерський університет)

«Гени, соціальна поведінка і мурахи»

Д-р Роман Широков

(Ратгерський університет)

«Родовід білків: спостереження та передбачення»

2 листопада 2019

Роман Широков

Оля Яричківська

Ірина Івасик

Рената Голод (Пенсильванський університет)

"Курганні могили Чунгул-Курган у степу
Чорного моря XIII століття"

9 листопада 2019

Валентина Хархун (Ніжинський університет ім. Миколи Гоголя)

"Експонуючи травму: меморалізація
Голодомору в українських музеях"

16 листопада 2019

Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, Українська Вільна Академія Наук,
Український Науковий Інститут Гарвардського Університету, Український Інститут Америки

Міжнародна Конференція з нагоди 200-ліття з дня народження Пантелеймона Куліша (1819-2019)

Альберт Кіна

Григорій Грабович

Олесь Федорук

Анна Процик

Тамара Гундорова

ПРОГРАМА

Григорій Грабович (НТШ-А/Гарвардський університет)
«Роль Пантелеймона Куліша в українській культурі»

Олесь Федорук (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України)
«Кулішознавство сьогодні: стан, проблеми, перспективи»

Анна Процик (УВАН/Міський університет Нью-Йорка)
«Вплив політичної думки "Молодої Європи"
на Пантелеймона Куліша і його побратимів»

Тамара Гундорова (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України)
«Пантелеймон Куліш і питання українського народництва»

Василь Івашків (Львівський національний університет ім. І. Я. Франка)
«Фольклор у науковому та письменницькому дискурсі Пантелеймона Куліша
(1840–1850-ті роки)»

Андрій Даниленко (Пейс університет)
«Про "плохеньку мову" та одного "російського ісзуйта",
або про зародки біблійного стилю у мові Куліша»

Галина Івашків (Інституту народознавства НАН України)
«Образ Пантелеймона Куліша і Тараса Шевченка у кераміці»

11 листопада 2019

Василь Івашків

Андрій Даниленко

Галина Івашків

Ірина Сотник (Суми, Україна)

**«Відновлювальна енергетика в Україні та світі:
порівняльний аналіз»**

23 листопада 2019

Передпрем'єрий показ фільму
про видатного українського поета
Євгена Маланюка (1897-1968)

«Нью-Йорк. Маланюк» (2019)

7 грудня 2019

Маріанна Душар (Львів, Україна)

**«Українська гастрономічна ідентичність:
в будень і свято, в Україні та у діаспорі»**

14 грудня 2019

Презентація роману

Василь Махно

«Вічний календар»

(Львів: Видавництво Старого Лева, 2019)

Учасники:

Марія Ревакович

Йоханан Петровський-Штерн (скайп)

Роман Василя Махна «Вічний календар» — своєрідний український літопис, масштабна родинна сага, в якій поєднуються, переплітаються, співіснують і антагонізують історії кількох українських сімей від XVII століття до наших днів. Тло — всесвітня історія, в якій ніколи не бракувало ні воєн, ні зрад, ні одвічної жаги до життя. Герої роману Василя Махна несуть у собі риси різних поколінь, національних характерів і ментальностей, протистоять часу й обставинам, витворюють і продовжують себе, повсякчасно утверджуючи одвічний постулат: історія насправді не вчить, вона тільки гартує.

21 грудня 2019

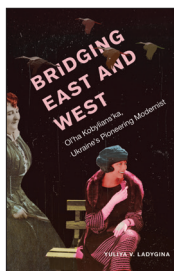

Нові видання, спонсоровані НТШ-А

Тетяна Гошко. Звичай і права: Джерела, коментарі, дослідження: У двох томах. - Том I: *Антропологія міст і міського права на руських землях у XIV - першій половині XVII століття* / Інститут Критики; Ukrainian Research Institute, Harvard University- Київ: Критика, 2019.- 564 с.

У монографії дослідниці підходи історичної антропології й антропології права використано для аналізу міської історії на руських землях Королівства Польського і Великого князівства Литовського у XIV - першій половині XVII століття. Авторка застосовує до вивчення минулого культурно-антропологічну методику, спираючись переважно на джерела правового штибу - «Саксонське зеркало», Статут Яна Ласького, правничі трактати Бартоломея Троїцького, Павла Щербіча і Павла Кушевіча, сеймові конституції та локаційні привілеї, - що вони засвідчують вплив на тогочасне міщанське суспільство як звичаю і традиції, так і ідей гуманізму та Реформації й містять глибинний пласт інформації про антропологічний вимір побиту пізньосередньовічного та ранньомодерного міста: не тільки про світ правових уявлень міщан, а й про їхні розмаїті соціальні, конфесійні, етнічні та гендерні ідентичності, фобії та стереотипи, нормативну й асоціальну поведінку, про погляди на засади світопорядку, на поняття ідеального громадянина і на своє місце у державі, про ставлення до влади і решти станів й узагалі до іншого тощо.

Bridging East and West: Ol'ha Kobylans'ka, Ukraine's Pioneering Modernist. by Yuliya V. Ladygina. Toronto University Press, 2019. 296 p.

Bridging East and West explores the literary evolution of Ol'ha Kobylans'ka, one of Ukraine's foremost modernist writers. Investigating themes of feminism, populism, Nietzscheanism, nationalism, and fascism in her works, this study presents an alternative intellectual genealogy in turn-of-the-century European arts and letters whose implications reach far beyond the field of Ukrainian studies.

КОНФЕРЕНЦІЯ БІБЛІОТЕКАРІВ ТА АРХІВІСТІВ

Учасники конференції

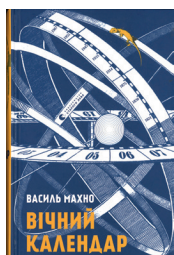
1-й ряд: Наталія Ханенко-Фізен, Любомир Гайда, Любов Волинець, Ольга Алексич, Вікторія Середа,
2-й ряд: Хризанта Гентиш, Тетяна Червінська, Зорян Стех, Марко Слиж, Хрестина Фединська, Анізя Кравс,
Андрій Фединський, Юрій Добчанський, Левко Чабан, Марія Клим'юк.

Нові видання членів НТШ-А

Віра Вовк. **Час рікою поливе... (Спогади).** Ріо-де-Жанейро: Contraste. 2019. 56 с.

У книжці споминів Віри Вовк читач дізнається з багатого на події життя письменниці про її родинні обставини, життя в Бразилії та США, численні подорожі в Україну, зустрічі та мистецьке середовище.

Василь Махно. **Вічний календар** /Роман. Видавництво Старого Лева. 2019. 624 с.

Роман Василя Махна «Вічний календар» — своєрідний український літопис, масштабна родинна сага, в якій поєднуються, переплітаються, співіснують і антагонізують історії кількох українських сімей від XVII століття до наших днів. Тло — всесвітня історія, в якій ніколи не бракувало ні воєн, ні зрад, ні одвічної жаги до життя. Герої роману Василя Махна несуть у собі риси різних поколінь, національних характерів і ментальностей, протистоять часу й обставинам, витворюють і продовжують себе, повсякчасно утверджуючи одвічний постулат: історія насправді не вчить, вона тільки гартує.

Лариса Онишкевич. **Бібліографічний покажчик.** Вашингтон: Осередок НТШ у Вашингтоні, 2019. 230 с. Технічний редактор: Василь Лопух.

Покажчик подає список україномовних й англomовних публікацій і доповідей Лариси Залеської Онишкевич. Книжка має такі частини: 1. біографічні інформації — стаття Мирослави Томоруг Знаєнко; 2. літературознавчі й мовознавчі книжки та мемуари: зміст книжок і рецензії на них; 3. хронологія (1962-2018) друкованих праць про літературу, мову й культуру; 4. літературні переклади (друковані і читані); 5. наукові конференції, доповіді; редагування журналів; добровільні професійні обов'язки; 6. громадські і пластові доповіді й публікації; 7. інтерв'ю з Л.З.О. і відзначення її. У збірнику є 9 окремих покажчиків.

Ярослав Пеленський. **Українська національна ідея у світлі творів Михайла Грушевського та В'ячеслава Липинського.** Пер. з нім. Мирослав Трофимук. - К.: Наш формат, 2019. - 256 с.

Інавгураційна дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософського факультету Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана. Мюнхен, 1956.

Ярослав Пеленський. **Політичні статті.** - К.: Наш формат, 2019. - 656 с.

Визначний історик політичної думки, закордонний академік Національної академії наук України, професор Ярослав Пеленський у молоді і зрілі роки був знаним та авторитетним політологом. У 1950-1980 він співпрацював з низкою українських закордонних періодичних видань, був членом гурту так званих реалітетників - інтелектуалів діаспори, які сподівалися знайти симпатиків серед української культурної еліти на матірних землях під комуністичною російською окупацією. У цьому збірнику подано його статті із журналів «Сучасна Україна», «Віднова» та інших видань на політичні теми, у яких розглядається місце України у світі після Другої світової війни.

Ярослав Пеленський. **Спогади.** - К.: Наш формат, 2019. - 128 с.

2019 року визначний український й американський історик, фахівець з історії імперської російської інтелектуальної думки, професор Айовського університету, закордонний член Національної академії наук України Ярослав Пеленський відсвяткував 90-річчя. Він тривалий час очолював Діаспорний інститут східноєвропейських досліджень у Філадельфії (США), керував виданням наукової спадщини засновника консервативної школи національної історіософії та історіографії В'ячеслава Липинського. У книжці-автобіографії розповідається про життєвий і науковий шлях Ярослава Пеленського. Також подано бібліографію наукових і політологічних статей ученого.

Юрій Тарнавський. **Теплі полярні ночі**. Авторизований переклад Максима Нестелєєва. Темпора, Київ, 2019. 208 с.

Обдарований безмежною уявою та нестерпною жагою до невідомого, хлопчик пізнає життя в ідилічній довоєнній Польщі та кошмарній Україні часів Другої світової. Життя в найновішому романі Юрія Тарнавського виявляється сповненим тепла та чарів безконечної полярної ночі.

Nameless/Жовтий пес: пісні на вірші Василя Махна. Учасники запису: Зорян Безкоровайний, Світлана Фролова, Лесик Омодада (усі – Тернопіль), Євген Манко (Харків), Андж Елкрой (Київ), Ярослав Дроздовський (Бидгощ, Польща). Продюсер Лесик Омодада. Проект обкладинки Андрія Меренка. Тернопіль: Шпиталь Рекордс. 2019

До нового альбому тернопільського гурту Nameless увійшло вісім композицій, написаних на вірші Василя Махна – «Червоні очі фазанів», «Жовтий пес», «Втеча», «Усе маєш», «Кульбаби», «Гертруда Стайн», «Дощ у Нью-Йорку» та «У середині». Модифікуючи різні музичні стилі - від класичного року до американського кантрі - група прочитує поезію Махна як суцільну метафору, побудовану з деталей предметного світу та емоційних станів, що, зрештою, й становить сутність взаємопроникнення слова і звуку.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛЕНІВ НТШ-А: ПУБЛІКАЦІЇ, ДОПОВІДІ ТА КОНФЕРЕНЦІЇ

Марко Андрейчик

Publications:

Review of Ukraine's Quest For Identity: Embracing Cultural Hybridity in Literary Imagination, 1991-2011 by Maria G. Rewakowicz, Slavic Review Vol. 78, Issue 3 (Fall 2019), p. 838-839.

"Iakos' pid osin": moi pershi peretynanniia z Olehom Lyshehoiu" in Polumia vidihriie pam'iat': spohady pro Oleha Lyshehu. L'viv: Piramida, 2019, 259-264.

Article "Hryhorii Chubai" Internet Encyclopedia of Ukraine, December 4, 2017.

Presentations:

Musical-Literary Performance. Yeezhak: Holky Unplugged. Pidzemnyi Perekhid Vagabundo. Ivano-Frankivsk. August 18, 2019.

Musical-Literary Performance. Yeezhak: Holky Unplugged. Khrystofor. Lviv. August 21, 2019.

Round Table. Envisioning Ukrainian Literature 2019: Versions and Demarcations, Part II

With Olena Jennings, Alexander Motyl, Dzvinia Orlowsky, Irene Zabytko.

Columbia University. New York. October 7, 2019.

Conference:

Five Years of War in the Donbas: Cultural Responses and Reverberations Columbia University. New York. November 1-2, 2019.

Рената Голод

Публікації:

"What's in a Name? Signature or Keeping Count? On Craft Practices at Rayy," in Sheila Canby, Martina Ruggiadi, et al., eds., Rayy and the Seljuks [Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020];

"Instances of the Sacred in a Pre-Modern Landscape: Sites, Loci and Practices on the Island of Jerba" in Encompassing the Sacred in Islamic Art and Architecture, Proceedings of the Ernst Herzfeld Society (submitted) 15 pp.

Доповіді:

"Chungul Kurgan: Reconstruction of Ritual; and Social Function" НТШ-А, НЙ, 6 листопада 2019.

Григорій Грабович

Статті:

George G. Grabowicz, "Rethinking Ukrainian Modernism," Harvard Ukrainian Studies, 36, no. 3-4 (2019) [38 pp.]

George G. Grabowicz, "Creating and Concealing Modernism: The Poetry of Pavlo Tychyna Reconsidered," Harvard Ukrainian Studies, 36, no. 3-4 (2019) [48 pp.]

Доповіді

Міжнародна конференція до 200-річчя Пантелеймона Куліша "Класик на терезах історії", пленарна доповідь на тему "Кулішеве бачення Шевченка: переосмислення рецепції"; член оргкомітету конференції. Львів, 16 травня 2019.

Міжнародний фестиваль "Книжковий Арсенал". Київ, 22 травня 2019. Участь у таких заходах:

— дискусія "Розрив і суміщення: діалог про модерне, післямодерне і постколоніальне в українській культурі";

— круглий стіл "Персона і текст: як писати нову текстологію, нове джерелознавство і нову біографістику".

Інститут Літератури НАНУ. Семінар "Модернізм. Фемінізм. Орієнталізм. Пам'яті Соломії Павличко". Доповідь на тему "Питання модернізму і сучасна українська поезія (випадок Василя Герасим'юка)". Київ, 24 травня 2019.

Національний університет "Києво-могилянська Академія" Міжнародна конференція до 100-річчя Омеляна Пріцака. Доповідь на тему "Омелян Пріцак і відродження української літератури".

ністики на Заході у другій половині XX століття: практичні й теоретичні орієнтири”. Київ, 29 травня 2019.

Міжнародна наукова конференція, Wiktor Petrow-Domontowycz — *marowanie tworczości pisarza*. Доповідь на тему “До питання експериментаторства В. Домонтовича: випадок Доктора Серафікуса”. Ягеллонський університет, Краків, Польща. 7 червня 2019.

Семінар на тему “Stalin’s war on the kobzars and Mykola Bazhan’s Blind Bards.” УНІГУ (HURI). 16 жовтня 2019.

НТШ-А спільно з УВАН, УНІГУ зорганізував і провів Кулішівську конференцію з нагоди 200 ліття з дня його народження та виступив на тему “Panteleimon Kulish and His Role in Ukrainian Culture.” 17 листопада 2019.

Галина Гринь

Редактор:

Halyna Hryn, editor. Harvard Ukrainian Studies 36, no. 1–2 (2019), featuring thematic bloc “One Hundred Years after the Revolution, 1917–2017,” with articles by Andrea Graziosi, Mark Kramer, Mikhail Akulov, Serhy Yekelchuk, and Adriano Rocucci. Also articles on the Noghay Hordes, Hrushevs'kyi and the Tatars, Ol'ha Kobylans'ka, Panas Myrnyi, as well as book reviews. 224 pp.

Олена Данилюк

Статті:

Brett Walker Chad Amato, Olena Palyvoda (Danylyuk), Sharada Vangipuram, Martin Weaver, Zain Sayeed, 1,4 Muhammad Talha Padela and Walid K. Yassir Prevalence of Bacterial Contamination of Casting Material in a Pediatric Population International Journal of Pediatrics, vol. 2020, Article ID 4717385, 5 pages, 2020. <https://doi.org/10.1155/2020/4717385>

Vera Andrushkiw, Olena Danylyuk, Doris Duzyy. “Holodomor – Genocide in Ukraine”, Learning Materials for Teachers and Students, Social Science curriculum for student’s grade 6-12 in the State of Michigan under the Governor’s Council on Genocide and Holocaust Education, 2018. <https://www.edupaths.org/>

Микола Дупляк

Статті:

“Важливе дослідження про “русинський” сепаратизм на Закарпатті” //Бористен, № 6-7 (335-336). 2019.

Польські післявоєнні концентраційні табори – сумна дійсність! //Вісник Таврійської Фундації. 15 випуск. Херсон, 2019. с. 202-209.

“Залишилося тільки каміння?” //Міст, № 51, 19-25 грудня 2019.

Діяльність служб безпеки Народної Польщі щодо українців у 1944-1989 роках //Лемківщина Ч. 2 (157). 2019.

“Дещо про варшавський Український альманах” //Бористен, №7 (336). 2019.

“Неорусинство – не маргінальна проблема” //Дзвін, 2019.

“Український альманах” //Нація і держава, № 8. 2019.

“Варшавський Український альманах”//Світ-інфо, № 158. 2019.

Остап Кінь

Книжка:

Тадеуш Домбровський. Засіб вираження. Перекл. з

польської Остап Кінь та Василь Лозинський (Тернопіль: Крок, 2019), 52 ст.

Переклади:

Serhiy Zhadan, “[You led the regiments and liberated cities],” Massachusetts Review 60, no. 4 (2019) [with John Hennessy].

Yuri Andrukhovych, “Library,” in Bohdana Neborak, ed., Poetry from Ukraine (Ukrainian Book Institute, 2019).

Serhiy Zhadan, “Knights Templar,” “[But few things deserve],” Michigan Quarterly Review 58, no. 4 (Fall 2019) [with John Hennessy].

Serhiy Zhadan, “[A bridge used to be there, someone recalled],” “[They buried their son last winter],” Poetry (September 2019) [with John Hennessy].

Serhiy Zhadan, “[I imagine how birds see it],” “[So I’ll talk about it],” “[As if this winter never happened],” “[The fish in this lake are weird],” Asymptote, Summer 2019 [with John Hennessy].

Виступи:

“These Horses Are no Longer Lost: Ukrainian Poetry in Translation,” roundtable, American Literary Translation Association, Rochester, NY. November 10, 2019.

“From Zaum to Samizdat: Translation Beyond Reason,” roundtable, American Literary Translation Association, Rochester, NY. November 8, 2019.

“Collecting American-Ukrainian Rebels: The Papers of Organizations and Challenges,” New York Archives Week, New York, 17 October 2019.

Премія:

John Frederick Nims Memorial Prize for Translation awarded by Poetry magazine for translation of Serhiy Zhadan’s poems [with John Hennessy].

Євген Лемцьо

Стаття:

“The Role of Nathan, King David’s Immediate Heir, in Luke’s Genealogy: Proposal and Prediction,” Canadian-American Theological Review. 8.2 (2019): 127–30.

Василь Махно

Книги:

Вічний календар: роман. Видавництво Старого Лева. Львів. 2019, 624 с.

CD. Жовтий пес. Nameless, UA. Вірші Василя Махна. Шпиталь рекордс. 2019.

Публікації:

Just in Case//Ukrainian-Jewish Encounter. October 17, 2019

Резиденція, виступи, презентації:

Літературна резиденція Центру ім. Шмуеля Агнона. Бучач, 10-17 вересня 2019.

Презентація роману «Вічний календар». Львів, Форум видавців, 18 вересня 2019.

Українсько-єврейський круглий стіл «Текстами Агнона: від Бучача до Єрусалиму». Львів, 18 вересня 2019.

Palij Lecture Series. The University of Kansas. October 2, 2019.

Princeton University Poetry Festival 2019. October 24-25, 2019.

Презентація документального фільму «Malaniuk. New York» (2019), НТШ-А.

Презентація роману «Вічний календар». НТШ-А, 21 грудня 2019.

Нагороди:

Фіналіст книги року BBC-2019 за книжку есеїстики «Околиці та пограниччя».

Фіналіст премії ім. Ю. Шевельова-2019 за книжку есеїстики «Околиці та пограниччя».

Фіналіст всеукраїнського рейтингу «Книга року - 2019» за книжку вибраних віршів «Поет, океан і риба».

Куратор виставки:

Михайло Туровський. «Від темряви до світла» Український Музей. Нью-Йорк, 25 жовтня 2019.

Інтерв'ю:

Гармонія коренів і крони. Розмовляла Людмила Таран. День, 7 грудня 2019.

Богдан Пічорко

Статті:

Effect of Bilateral Lung Transplant on Excessive Dynamic Airway Collapse. Clin Transplant. 2019. June; 3 (6).

Suffocation From Balloon Bronchoplasty. J Bronchol Intervent Pulmonol. 2019. April; 25 (2):156-160.

Course Co-Director:

Program Series on Pulmonary Hypertension and COPD: HR CME Program. Sponsor - Lung India Foundation; September 20- 25 2018. Mumbai, Chennai, Hyderabad, Delhi, - India

Анна Процик

Publications:

Giuseppe Mazzini's Young Europe and the Birth of Modern Nationalism in the Slavic World. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London: 2019.

Presentations:

"Aims, Activities and Accomplishments of the Shevchanko Scientific Society in America," Encounter Conference: "Challenges and Achievements of Ukrainian Institutions in the United States," the Princeton Club, New York, September 21, 2019.

"Ukraine's Struggle for Independence 100 Years Ago, 1917-1921," Remarks at the closing of the "Full Circle Exhibit," The Ukrainian Museum, New York, September, 28, 2019.

"The Influence of 'Young Europe' on the Political Thought of Panteleimon Kulish and his Milieu," International Conference Celebrating the 200th Anniversary of Panteleimon Kulish, 1819-2019, New York, Ukrainian Institute of America, November 17, 2019.

Марія Ревакович

Конференції:

"War and Writing: Poetic Responses to the Russo-Ukrainian War in the Donbas." Conference Five Years of War in the Donbas: Cultural Responses and Reverberations." Columbia University, November 1-2, 2019.

Participant, Roundtable "These Horses Are No Longer Lost: Ukrainian Poetry in Translation." Conference "Sight and Sound," The American Literary Translators Association. Rochester, NY, November 7-10, 2019.

Мар'яна Рубчак

Рецензії:

Review of The New Immigrant Whiteness. Race, Neoliberalism, and Post-Soviet Migration to the United States by Claudia Sadowski-Smith, Slavic Studies. Vol.78, Issue 3 (Fall 2019).

Юрій Тарнавський

Книжка:

Теплі полярні ночі, роман, авторизований переклад Максима Нестелеєва. Темпора, Київ, 2019, 232 с.

Інтерв'ю:

з Олександром Мимруком, Читомо, 16.10.2019
з Богданою Романцовою, Український тиждень, ч. 40, 2019.

з Максимом Нестелеєвим, ЛітАкцент, 17.09 2019.
з Оленою Гусейною, Радіо «Культура», Львів. 22.09.2019.

на Львівському ТБ, Львів, 18.09.2019.

"Warm Arctic Nights/Anna Procyk interviews Yuriy Tarnawsky about his latest novel," Бюлетень Наукового товариства ім. Шевченка в Америці, ч. 46 (62), 2019.

Виступи

"the bridge in dylągówka" зі збірки поезій Modus Quasi Ponens, Презентація книжки Тамари Гундорової The Post-Chornobyl Library, Український Інститут Америки, Нью-Йорк, НІ, 20.12. 2019.

Уривки із романів Warm Arctic Nights та The Iguanas of Heat, НТШ, НІ, 19.10.2019.

Презентація роману Теплі полярні ночі, Книгарня «Є», Київ, 23.09.2019.

Презентація роману Теплі полярні ночі, 26 Форум видавців, Львів, 21.09.2019.

«Відшукування причетного», промова на відкритті 26 Форуму видавців, Львів, 18.09.2019.

Промова перед показом фільму Casi Desnudo, 26 Форум видавців, Львів, 18.09.2019.

Богдан Футей

Доповідь:

Справедливий судовий розгляд. International Legal Forum "Promoting the Rule of Law Through Fair Trial Standards: A Comparative Approach. July 14-15, 2019. Munich, Germany.

Стаття:

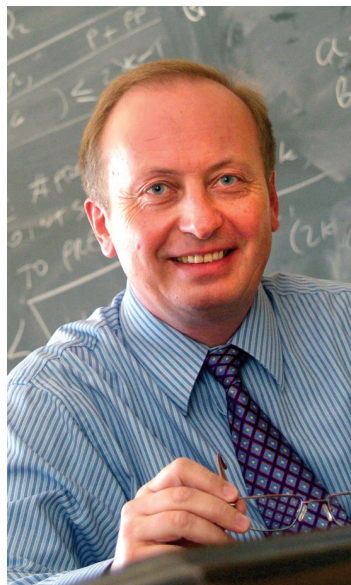
«Внесення змін до Конституції мають бути законними» //Свобода. 9 серпня 2019.

НАШІ ВТРАТИ

Марк фон Гаген, Степан Олійник, Юрій Перфецький
Володимир Рак, Дмитро Штогрин

ВІТАЄМО

Дійсного члена НТШ
професора математики Тексаського Університету A&M

РОСТИСЛАВА ГРИГОРЧУКА

з відзначенням престижною нагородою

Фундації
Олександра фон Гумбольдта
(Німеччина)

за 2019 рік

Вченого відзначено за досягнення у галузі досліджень теорії груп, теорії динамічних систем, ергодичної теорії, теорії інваріантних середніх, спектральної теорії груп і графів, теорії представлень, теорії скінчених автоматів і формальних мов, теорії випадкових блукань, топології.

Математичні дослідження д-ра Ростислава Григорчука
вважаються фундаментальними у галузі алгебри та динамічних систем.

Відзнака імені Олеся Гончара для членів НТШ-А

Відзнаку імені Олеся Гончара започатковано журналом «Бористен» у 2003 році, якою вшановуються громадяни України і представники української діаспори, окремі колективи, установи, релігійні громади та інші юридичні особи за вагомими досягненнями в галузях науки, освіти, культури, активну державотворчу та громадську діяльність.

Відзнаку імені Олеся Гончара журналу «Бористен» у 2019 році, серед інших, отримали члени НТШ-А:

Аскольд Лозинський, Наталя Брандафі, Богдан і Віра Боднаруки

Пантелеймон Куліш (1867 р.)

Пантелеймон Куліш і Микола Костомаров
(1859-1860 рр.)

Похорон Пантелеймона Куліша на хуторі Мотронівка в лютому 1897 року.

Малюнок Амвросія Ждахи (1868–1937)

З фонду Національної Бібліотеки імені Володимира Вернадського

